

โลกในกระแสการเปลี่ยนแปลง

แอนโธนี กิดเดนส์* -- เขียน

เชษฐา พวงหัตถ์** -- แปลและเรียบเรียง

พวกคุณอาจไม่คิดว่าร้านซูเปอร์มาร์เก็ตที่ใกล้ตั้งอยู่ในชุมชนใกล้บ้านเรา (local supermarket) มีความเกี่ยวข้องอย่างมากต่อการศึกษาสังคมวิทยา ในฐานะที่เป็นวิชาซึ่งพยายามมองแบบเจาะลึกโลกทางสังคม (social world) ในแง่มุมหรือสถานที่ที่ไม่มีใครคาดคิดมาก่อนว่าจะเกี่ยวข้องกับการศึกษาของสังคมวิทยา ซูเปอร์มาร์เก็ตเป็นสถานที่แห่งหนึ่งที่สามารถบอกเราได้อย่างมากเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งอยู่ในความสนใจของบรรดานักสังคมวิทยาตั้งแต่เมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 นี้เป็นต้นมา – ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการยกระดับของสังคมโลกเป็นไปอย่างรวดเร็ว

คราวต่อไปเวลาคุณไปจ่ายของที่ร้านซูเปอร์มาร์เก็ตใกล้บ้านคุณ ขอให้ลองสนใจดูบรรดาสินค้าจำนวนมากที่วางเรียงรายอยู่บนชั้นอวดสายตาผู้ซื้อ ถ้าคุณเริ่มต้นซื้อข้าวของที่แผนกสินค้าผักผลไม้ ซึ่งหลายๆคนก็ทำแบบเดียวกับคุณ คุณจะมีโอกาสพบเห็นสับปะรดจากฮาวาย-อิ, องุ่นจากอิสราเอล, แอปเปิ้ลจากแอฟริกาใต้ และ อาโวคาโดจากสเปน บนชั้นวางสินค้าช่องต่อไป คุณอาจพบเครื่องแกงและเครื่องเทศสำหรับประกอบอาหารแบบอินเดีย ส่วนผสมเครื่องปรุงรสอาหารจากตะวันออกกลาง และกระป๋องบรรจุกะทิสำหรับอาหารไทย หากคุณยังเดินซื้อของต่อไปอีก ขอให้ลองสังเกตสินค้าเหล่านี้ดูเช่น กาแฟจากเคนยา อินโดนีเซีย และคอลอมเบียเนื้อแกะจากนิวซีแลนด์ และไวน์กระป๋องจากอาร์เจนตินาและชิลี หากคุณมองหากล่องขนมปังกรอบหรือซ็อกโกแลต คุณอาจจะพบว่าส่วนผสมของสิ่งที่คุณกำลังมองหาอยู่นี้ถูกพิมพ์ด้วยภาษาต่างๆอย่างน้อย 8-10 ภาษา

อะไรคือมิติทางด้านสังคมวิทยาที่เราได้หลังจากใช้เวลาไม่นานนักเดินอยู่ในซูเปอร์มาร์เก็ต? เราไม่สามารถแบ่งแยกการกระทำของเราในระดับท้องถิ่น (local) ออกจากบริบททางสังคมที่กว้างใหญ่แผ่ขยายไปทั่วโลกได้อย่างเด็ดขาด ความหลากหลายของผลผลิตจำนวนมากที่เราพบเห็นจนจินตนาในซูเปอร์มาร์เก็ตของตะวันตกขึ้นอยู่กับความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางเศรษฐกิจและสังคมที่ซับซ้อนซึ่งเชื่อมโยงประเทศต่างๆและบรรดาผู้คนที่อยู่ทั่วโลกเข้าด้วยกัน อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขนาดใหญ่ – ซึ่งเป็นกระบวนการที่ดึงเอาส่วนต่างๆของโลกให้เข้ามามีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โลกซึ่งเราดำเนินชีวิตอยู่ทุกวันนี้ทำให้เราต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน – แม้แต่ผู้คนที่อยู่ห่างไกลกันเป็นพันๆไมล์- อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนหน้านี้เลย

* Anthony Giddens. (2001), 'A Changing World', in Anthony Giddens, *Sociology*. 4th edition (Cambridge : Polity), pp. 48-77

** นักวิชาการอิสระ อดีตอาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม

หมายเหตุ: บทความแปลชิ้นนี้ได้รับการพิมพ์เผยแพร่ในวารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร (ฉบับมองสังคม) ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (2546), หน้า 133-182.

ความเกาะเกี่ยวเชื่อมโยงกันระหว่างระดับท้องถิ่น (local) และระดับโลก (global) นับเป็นเรื่องใหม่ที่เดียวในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันนี้ได้ก่อตัวขึ้นมาในอัตราที่รวดเร็วในช่วง 30-40 ปีที่ผ่านมา อันเป็นผลของความก้าวหน้าอย่างมากมาในด้านคมนาคม เทคโนโลยีสารสนเทศ และการขนส่ง พัฒนาการของเครื่องบินเจต เรือบรรทุกสินค้าระวางขนาดใหญ่ที่แล่นด้วยความเร็วสูง และวิธีการอื่นๆที่นำมาใช้ในการเดินทางอย่างรวดเร็วได้นี้หมายความว่าผู้คนและสินค้าสามารถถูกลำเลียงได้อย่างต่อเนื่องไปยังทั่วโลกได้ ระบบโทรคมนาคมดาวเทียมที่รับส่งสัญญาณได้ทั่วโลกซึ่งได้ถูกติดตั้งขึ้นเมื่อประมาณ 30 ปีที่แล้ว ช่วยทำให้ผู้คนที่อยู่ห่างไกลกันสามารถติดต่อกันได้อย่างรวดเร็วในภายในชั่วพริบตา

นักสังคมวิทยาใช้คำว่า ‘โลกาภิวัตน์’ (Globalisation) เพื่อชี้ให้เห็นถึงกระบวนการซึ่งกำลังเพิ่มขยายความเข้มข้นให้กับความสัมพันธ์ทางสังคมและการพึ่งพาอาศัยกันที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางทั่วโลก กระบวนการดังกล่าวถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง (social phenomenon) ที่มีนัยสำคัญอย่างมากมาย –ซึ่งจะนำมาพูดถึงกันในเอกสารชิ้นนี้ โลกาภิวัตน์ไม่ควรถูกมองว่าเป็นแค่เพียงพัฒนาการของเครือข่ายที่เกิดขึ้นทั่วโลก –ซึ่งหมายถึงระบบสังคมและเศรษฐกิจที่มีใช้เป็นเรื่องเฉพาะของปัจเจกบุคคลอีกต่อไป ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้ในระดับท้องถิ่น/ชุมชน (local) ได้เช่นกัน –ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของเราทุกคน

เพื่อให้มองเห็นภาพชัดเจนขึ้น ขอให้เราย้อนกลับไปซูเปอร์มาร์เก็ตกันอีกครั้งหนึ่งผลกระทบของโลกาภิวัตน์สะท้อนออกมาให้เราเห็นได้จากสินค้าที่วางอยู่บนชั้นได้หลายประการ

ประการแรก มีการขยายตัวเติบโตอย่างมหาศาลด้านปริมาณและความหลากหลายของผลผลิตสำหรับนำมาวางขายในซูเปอร์มาร์เก็ตในช่วงเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา ซูเปอร์มาร์เก็ตกำลังขยายตัวในด้านขนาดเพื่อรองรับปริมาณของสินค้าที่เพิ่มมากขึ้น กำแพงการค้าระหว่างประเทศถูกทำลายลง และเปิดตลาดต้อนรับผลผลิตที่มีจำนวนหลายหลายมากขึ้น

ประการที่สอง สินค้าในซูเปอร์มาร์เก็ตในชุมชนของคุณได้ถูกผลิตหรือถูกปลูกในประเทศต่างๆหลายร้อยประเทศหรืออาจจะมากกว่านั้น ในช่วงเวลาก่อนหน้านั้น แทบจะไม่มีทางเป็นไปได้ในแง่ปฏิบัติที่จะสามารถลำเลียงผลผลิตจำนวนมาก โดยเฉพาะผลิตที่เน่าเสียได้ง่าย ไปยังดินแดนที่อยู่ห่างไกลออกไปมากๆ

ประการที่สาม สินค้า/ผลผลิตที่มีชื่อมากที่สุดจำนวนหนึ่งในซูเปอร์มาร์เก็ตที่ตั้งอยู่ในย่านที่อยู่อาศัยของคุณในทุกวันนี้อาจจะไม่เคยเป็นที่รู้จักของคุณเมื่อหลายปีก่อน ---อย่างเช่น ‘สินค้าของกลุ่มชาติพันธุ์’ (ethnic foods) ที่กล่าวถึงในตอนแรก ที่มาสำหรับเรื่องนี้สามารถอ้างได้ด้วยเหตุผลของการเคลื่อนย้าย/การย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นในระดับโลก (global migration) ซึ่งทำให้เกิดสังคมจำนวนมากที่มีความหลากหลายด้านวัฒนธรรมและรสนิยมทางวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ๆ

ประการสุดท้าย สินค้าทั่วไปจำนวนมากที่พบเห็นอยู่ตามซูเปอร์มาร์เก็ตในชุมชนของคุณนั้นเดี๋ยวนี้ได้ถูกส่งไปยังประเทศต่างๆได้ในชั่วพริบตา มากกว่าที่จะส่งไปยังเฉพาะตลาดภายในประเทศ ฉลากสินค้าสะท้อนให้เห็นความหลากหลายทางภูมิศาสตร์ในรูปแบบใหม่นี้

คำแนะนำการใช้และส่วนผสมมักถูกพิมพ์ออกมาเป็นหลายภาษาเพื่อให้ผู้บริโภคในหลายๆประเทศสามารถเข้าถึงสินค้าเหล่านั้นได้

โลกาภิวัตน์ (globalisation) กำลังเปลี่ยนแปลงโลกและวิธีการที่เราใช้ในการมองโลก จากการยอมรับสิ่งที่โลกปรากฏตัวออกมาให้เห็น เราเริ่มตระหนักมากขึ้นถึงความเกาะเกี่ยวเชื่อมโยงที่เรามีกับผู้คนในสังคมอื่นๆ นอกจากนั้น เรายังเริ่มรับรู้มากขึ้นอีกด้วยเช่นกันถึงปัญหามานานปการที่โลกกำลังเผชิญอยู่ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 นี้ มุมมองที่เรามีต่อโลกเผยให้เห็นข้อเท็จจริงว่า ความผูกพันที่พวกเราเรามีมากยิ่งขึ้นกับส่วนอื่นๆของโลกนั้นมีนัยว่าการกระทำของเราย่อมมีผลกระทบต่อคนอื่นๆ และปัญหาของโลกย่อมมีผลกระทบต่อเราด้วยเช่นกัน

ในเอกสารชิ้นนี้ ผู้เขียน (หมายถึง Anthony Giddens –ผู้แปล) จะพยายามพิจารณามุมมองที่มีต่อโลกาภิวัตน์ในบางประเด็น ---โดยเฉพาะสาเหตุ/ที่มา, มิติต่างๆ และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นของโลกาภิวัตน์ เนื่องจากว่าโลกาภิวัตน์เป็นชุดของกระบวนการที่ไม่อาจคาดการณ์ได้ (unpredictable) จึงเป็นเรื่องยากที่จะควบคุมและสกัดกั้นมิให้ก่อให้เกิดความเสี่ยงใหม่ๆที่จะมีผลกระทบต่อพวกเราทั้งหมด เราจะได้ศึกษาพิจารณาประเด็นที่ดำรงอยู่ควบคู่กันคือ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (rapid change) และความเสี่ยง (risk) ที่เอกสารชิ้นนี้จะนำมาพูดถึง โดยเฉพาะวิธีการที่นักสังคมวิทยานำมาใช้ในการศึกษาโลกของเราที่กำลังอยู่ในกระแสของการเปลี่ยนแปลง

มิติต่างๆของโลกาภิวัตน์

พวกคุณคงเคยได้ยินได้ฟังการพูดถึงโลกาภิวัตน์กันมามากแล้ว แม้ว่าพวกคุณยังไม่แน่ใจว่ามันหมายความว่าอะไรกันแน่ แนวความคิด/มโนทัศน์เรื่องโลกาภิวัตน์เป็นแนวความคิดอีกอันหนึ่งที่ได้มีการนำมาใช้กันอย่างกว้างขวางในการถกเถียงกันในแวดวงการเมือง ธุรกิจ และสื่อ ในช่วงสองสามปีที่ผ่านมา เมื่อ ทศวรรษที่แล้ว คำว่า ‘โลกาภิวัตน์’ (globalisation) ยังเป็นที่รู้จักกันน้อยมาก ปัจจุบัน ดูเหมือนว่าคำๆนี้ติดอยู่ ที่ปลายลิ้นของทุกคน โลกาภิวัตน์หมายถึงข้อเท็จจริงที่ว่าพวกเราทั้งหมดเข้ามาอาศัยอยู่ ‘โลกเดียวกัน’ (one world) มากขึ้น จนทำให้ปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และชาติต่างๆต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น

โลกาภิวัตน์มักถูกมองว่าเป็นแค่เพียงปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ (economic phenomenon) อย่างเดียว ทั้งนี้ด้วยเหตุผลว่าเกิดจากบทบาทของบริษัทข้ามชาติ (transnational corporations หรือ TNCs) ซึ่งมีขอบข่ายปฏิบัติงานกว้างขวางข้ามพรมแดนของชาติ และมีอิทธิพลต่อกระบวนการผลิตและในระดับโลกและการกระจายแรงงานระหว่างประเทศ บางคนขึ้นไปบูรณาการด้านอิเล็กทรอนิกส์ของตลาดการเงินโลกและการไหลเวียนของทุนด้วยปริมาณมหาศาลทั่วโลก กระนั้น บางคนก็เน้นที่ขอบข่ายการค้าของโลกอันกว้างขวางที่ไม่เคยมีใครคาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะสินค้าและการบริการขนาดมหึมาอย่างไม่เคยมีใครเห็นกันมาก่อน

แม้ว่าพลังทางเศรษฐกิจ (economic forces) เป็นส่วนสำคัญยิ่งอันหนึ่งของโลกาภิวัตน์ แต่คงพูดไม่ได้เต็มปากนักถ้าจะบอกว่ามันเป็นเพียงปัจจัยเพียงอันเดียวที่ทำให้เกิดโลกาภิวัตน์ขึ้นมา โลกาภิวัตน์ได้ถูกสร้างขึ้นมาโดยการก่อตัวร่วมกันของปัจจัยทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เหนือปัจจัยอื่นใด โลกาภิวัตน์ได้ถูกขับเคลื่อนให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างรวดเร็วด้วย

พัฒนาการของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (information and communication technologies) ซึ่งขยายความเข้มข้นทั้งในด้านความเร็วและขอบข่ายของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อยู่ในส่วนต่างๆทั่วโลก ตัวอย่างง่ายๆอันหนึ่งที่ได้ชัดก็คือ ขอให้เราย้อนกลับไปมองการแข่งขันฟุตบอลโลกที่เพิ่งผ่านพ้นมา จากการเชื่อมโยงโดยผ่านเครือข่ายโทรทัศน์ทั่วโลก การแข่งขันบางคู่มีคนดูถึงมากกว่า 2 พันล้านคนทั่วโลกทีเดียว

■ ปัจจัยที่มีผลต่อการปรากฏตัวของโลกาภิวัตน์

การขยายตัวอย่างรวดเร็วขนานใหญ่ของการสื่อสารอันมีเครือข่ายทั่วทั้งโลก เป็นผลมาจากความก้าวหน้าที่สำคัญบางอย่างทางด้านเทคโนโลยีและโครงสร้างพื้นฐานด้านโทรคมนาคมของโลก (telecommunications infrastructure) ในช่วงยุคหลังสงครามโลก ได้มีการปรับเปลี่ยนอย่างมากมายทั้งในด้านขอบข่ายและความเข้มข้นของการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารโทรคมนาคม การสื่อสารด้วยโทรศัพท์แบบเก่าซึ่งใช้วิธีการส่งสัญญาณแบบ analogue ผ่านสายและเคเบิลและตู้สลับสาย ได้ถูกแทนที่โดยระบบขนาดใหญ่ที่ปริมาณของข้อมูลข่าวสารจำนวนมากได้ถูกบีบอัดและส่งผ่านในลักษณะ digital แม้เทคโนโลยีเคเบิลมีประสิทธิผลมากกว่าและช่วยลดต้นทุนให้ต่ำลง แต่พัฒนาการของ fibre-optic cables ได้ช่วยให้เกิดการเพิ่มขยายจำนวนของช่องทางในการส่ง-รับข้อมูลข่าวสารมากขึ้นหลายเท่า ในขณะที่เมื่อคริสต์ทศวรรษ 1950s เคเบิลที่วางเชื่อมสองฝั่งของมหาสมุทรแอตแลนติกสามารถส่ง-รับช่องทางของเสียงได้ไม่ถึงหนึ่งร้อยช่องทาง แต่ในปีค.ศ. 1977 เคเบิลที่วางข้ามมหาสมุทรเพียงสายเดียวกลับมีขีดความสามารถในการส่ง-รับสัญญาณเสียงได้ถึงประมาณ 600,000 ช่องทาง (Held et al. 1999) การขยายตัวของระบบดาวเทียมสื่อสารที่เริ่มต้นในทศวรรษ 1960s ก็มีผลอย่างมากต่อการขยายตัวของสื่อสารระหว่างประเทศ ปัจจุบันเครือข่ายดาวเทียมมากกว่า 200 ดวง กำลังปฏิบัติการเพื่ออำนวยความสะดวกรวดเร็วให้กับการส่งผ่านข้อมูลข่าวสารไปทั่วโลก

ผลกระทบของระบบสื่อสารเหล่านี้มีอย่างมากมาย ในบรรดาประเทศที่มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านโทรคมนาคมระดับสูง บ้านและสำนักงานต่างๆสามารถเชื่อมโยงติดต่อกับเครือข่ายมากมายจากโลกภายนอกได้ รวมถึงโทรศัพท์ (แบบใช้สายและแบบไร้สาย/แบบพกพา), เครื่องโทรสาร, โทรทัศน์แบบ cable และแบบ digital, จดหมายอิเล็กทรอนิกส์หรือ e-mail และ internet เครือข่าย internet ได้ปรากฏตัวขึ้นมาในฐานะเป็นเครื่องมือในการสื่อสารที่พัฒนาและขยายตัวอย่างรวดเร็วแบบไม่เคยปรากฏมาก่อน -ประชากรจำนวนประมาณ 140 ล้านคนทั่วโลกได้เริ่มใช้ internet มาตั้งแต่เมื่อกลางปีค.ศ. 1998 และประชากรจำนวนมากกว่า 700 ล้านคนได้ใช้ระบบ online ในปีค.ศ. 2001

รูปแบบต่างๆของเทคโนโลยีเหล่านี้ช่วยสร้างขีดความสามารถในการ ‘บีบอัด’ เวลาและพื้นที่ให้สั้น/แคบลง: ปัจเจกบุคคลสองคนที่อยู่ในตำแหน่งห่างที่คนละด้านของดาวเคราะห์ที่มีชื่อว่าโลกนี้ -เช่นในโตเกียวและลอนดอน—ไม่เพียงแต่จะสามารถสนทนาพูดคุยกันได้ใน ‘เวลาจริง’ (‘real time’) เท่านั้น ทว่ายังสามารถส่งเอกสารและภาพไปยังอีกฝ่ายหนึ่งได้โดยอาศัยระบบเทคโนโลยีดาวเทียม การใช้ internet และโทรศัพท์แบบพกพาติดตัวได้ (mobile telephones) อย่างกว้างขวางกำลังมีส่วนช่วยยกระดับและกระตุ้นกระบวนการโลกาภิวัตน์ให้รุดหน้าต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง ผู้คนจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆต่างก็กำลังเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันโดยผ่านการใช้เทคโนโลยี

เหล่านี้ และกำลังทำสิ่งที่กล่าวถึงนี้ในสถานที่ที่เคยถูกมองว่าอยู่ในระยะทางที่แยกกันอยู่ห่างไกลกันมากหรือยังคงใช้การสื่อสารแบบเก่าที่ไม่เพียงพอต่อการตอบสนองความต้องการ แม้ว่าโครงสร้างพื้นฐานด้านโทรคมนาคมยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างกว้างขวางครอบคลุมทุกหนทุกแห่งทั่วโลก ทว่าในขณะนี้ก็มีหลายชาติจำนวนมากขึ้นที่เดียวที่สามารถเข้าถึงเครือข่ายการสื่อสารระหว่างประเทศในลักษณะที่เคยถูกมองว่าไม่มีทางเป็นไปได้เลยก่อนหน้านี้

นอกจากนั้น โลกาภิวัตน์ยังถูกขับเคลื่อนให้พุ่งต่อไปข้างหน้าด้วยบูรณาการของเศรษฐกิจโลก (integration of the world economy) สิ่งที่แตกต่างกันตรงกันข้ามกับยุคต่างๆก่อนหน้านี้ก็คือ เศรษฐกิจโลกไม่ได้วางอยู่บนฐานของถ้าไม่เกษตรกรรมก็อุตสาหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ทว่าเศรษฐกิจโลกได้เริ่มถูกรอบงำมากยิ่งขึ้นด้วยกิจกรรมที่มีลักษณะ ‘ไร้น้ำหนัก’ (weightless) และคนทั่วไปเข้าใจได้ยาก (Quah 1999) ‘เศรษฐกิจแบบไร้น้ำหนัก’ (weightless economy) นี้เป็นเศรษฐกิจรูปแบบหนึ่งที่ผลผลิตวางอยู่บนรากฐานของข้อมูลข่าวสาร/สารสนเทศ (information) ดั่งเช่นกรณีของซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์, สื่อและผลิตภัณฑ์ประเภทให้ความบันเทิง รวมถึงบริการต่างๆ ที่อาศัยระบบ internet เป็นหลัก บริบททางเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ได้รับการอธิบายโดยการใช้คำหลายคำที่มีความหมายแตกต่างกันออกไป อย่างเช่น ‘สังคมยุคหลังอุตสาหกรรม’ (postindustrial society), ‘ยุคสารสนเทศ/ยุคข้อมูลข่าวสาร’ (information age) และคำที่ได้ยินกันจนคุ้นหูในขณะนี้ก็คือ ‘เศรษฐกิจแห่งความรู้’ (knowledge economy)¹ การปรากฏตัวของเศรษฐกิจแห่งความรู้ได้ถูกนำมาเชื่อมโยงสัมพันธ์กับพัฒนาการของฐานผู้บริโภคที่มีขนาดใหญ่ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านเทคโนโลยี และมีความกระหายที่จะดึงเอาความก้าวหน้าใหม่ๆด้านคอมพิวเตอร์, ความบันเทิง และโทรคมนาคมให้เข้ามาอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของพวกเขา

การทำงานของเศรษฐกิจโลกสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงซึ่งได้เกิดขึ้นมาในยุคข้อมูลข่าวสาร หลายๆแง่มุมของเศรษฐกิจในขณะนี้ทำงานโดยผ่านเครือข่ายที่ก้าวข้ามพรมแดนของชาติมากกว่าจะทำงานภายในกรอบพรมแดนของชาติแบบแต่ก่อน (Castells 1996) เพื่อที่จะสามารถแข่งขันในสภาพการณ์ที่มีลักษณะเป็นโลกาภิวัตน์ได้นั้น บรรดาธุรกิจและบริษัทต่างๆได้ปรับโครงสร้างของตนใหม่ (restructured) เพื่อให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้นและลดลำดับขั้นของการบังคับบัญชาสั่งการให้เหลือน้อยลง การปฏิบัติในแง่ของการผลิตและรูปแบบของการจัดองค์การมีลักษณะที่ยืดหยุ่น (flexible) มากขึ้น การร่วมมือกับบริษัทอื่น ๆ เป็นเรื่องที่พบเห็นกันได้ทั่วไป และการมีส่วนร่วมในเครือข่ายการกระจายในระดับโลกได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการประกอบธุรกิจในตลาดโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

¹ ‘Knowledge economy’ หรือ ‘เศรษฐกิจแห่งความรู้’ หมายถึง สังคมที่มีได้มีพื้นฐานอยู่บนการผลิตสินค้าที่ใช้วัตถุดิบอีกต่อไป แต่อยู่บนพื้นฐานของการผลิตความรู้ (the production of knowledge) การปรากฏตัวของเศรษฐกิจแบบนี้ได้ถูกเชื่อมโยงเข้ากับพัฒนาการของฐานผู้บริโภคที่มีขนาดใหญ่ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านเทคโนโลยี และพบว่า ความก้าวหน้าใหม่ๆด้านคอมพิวเตอร์, ความบันเทิง และการสื่อสารโทรคมนาคม เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของคนเหล่านี้

สาเหตุของการขยายตัวของโลกาภิวัตน์

■ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (Political changes)

ในบรรดาปัจจัยหลายประการที่มีอิทธิพลในฐานะเป็นพลังผลักดันที่อยู่เบื้องหลังกระบวนการโลกาภิวัตน์ในขณะนี้ ปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดอันหนึ่งคือ การล่มสลายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในโซเวียต ซึ่งได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในรูปของการปฏิวัติหลายต่อหลายครั้งในยุโรปตะวันออกในปีค.ศ. 1989 และถึงจุดอวสานเมื่อตัวสหภาพ โซเวียตเองต้องแตกสลายลงในปีค.ศ. 1991 หลังจากการล่มสลายของลัทธิคอมมิวนิสต์ บรรดาประเทศต่างๆที่เคย อยู่ในสังกัด ‘ค่าย’ โซเวียต (Soviet ‘bloc’) ในอดีตอันได้แก่ รัสเซีย, ยูเครน, โปแลนด์, ฮังการี, สาธารณรัฐเชค, รัฐทั้งหลายแถบทะเลบอลติก,ชาติต่างๆที่อยู่แถบคอเคซัสและเอเชียกลาง และดินแดนอื่นๆอีกหลายแห่งได้เปลี่ยนทิศทางตนเองไปสู่การมีระบบการเมืองและเศรษฐกิจแบบตะวันตก รัฐต่างๆเหล่านี้มิได้แยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยวจากชุมชนโลกอีกต่อไป ทว่ากำลังเร่งบูรณาการตัวเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งภายในชุมชนโลก พัฒนาการเช่นนี้หมายความว่าถึงอวสานของระบบซึ่งดำรงอยู่ก่อนหน้านี้ในช่วงสงครามเย็น (the Cold War) ซึ่งประเทศต่างๆฝ่าย ‘โลกที่หนึ่ง’ (the First World) กับประเทศต่างๆฝ่าย ‘โลกที่สอง’ (the Second World) แบ่งแยกออกจากกันเด็ดขาด การล่มสลายของลัทธิคอมมิวนิสต์นอกจากจะเป็นทั้งตัวเร่งให้เกิดกระบวนการ โลกาภิวัตน์แล้ว และยังถูกมองว่าเป็นผลของตัวกระบวนการโลกาภิวัตน์เองด้วยเช่นกัน ระบบเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์ที่วางแผนจากส่วนกลางและการควบคุมทั้งทางด้านอุดมการณ์และทางด้านวัฒนธรรมโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์ได้พิสูจน์ตัวเองให้เห็นแล้วว่าในที่สุดก็ไม่สามารถดำรงอยู่รอดต่อไปได้ในยุคของสื่อระดับโลกและเศรษฐกิจโลกที่ถูกบูรณาการด้วยอิเล็กทรอนิกส์ (an era of global media and an electronically integrated world economy)

ปัจจัยสำคัญอันที่สองที่นำไปสู่การแพร่ขยายของโลกาภิวัตน์ก็คือ การเติบโตของกลไกการปกครอง/การบริหาร [องค์กรโลกบาล] ทั้งในระดับโลกและในระดับภูมิภาค สหประชาชาติ (the United Nations / UN) และสหภาพยุโรป (the European Union /EU) เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดขององค์กรระหว่างประเทศสององค์กรซึ่งผนวกรัฐ-ชาติ (nation-states) ต่างๆให้เข้ามาอยู่ในเวทีการเมืองร่วมกัน ขณะที่ UN ทำหน้าที่ในฐานะเป็นสมาคมของบรรดารัฐ-ชาติที่ยังคงความเป็นปัจเจกรัฐ/ยังคงมีอำนาจอธิปไตยของตนเองอยู่ แต่ EU เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นใหม่ขององค์กรข้ามชาติที่ทำหน้าที่จัดระเบียบการปกครอง/การบริหาร (transnational governance) โดยที่รัฐสมาชิกได้มอบอำนาจอธิปไตยในระดับหนึ่งของตนให้กับองค์กรนี้ รัฐบาลต่างๆของแต่ละรัฐสมาชิกของ EU แม้ว่าจะต้องมีพันธะผูกพันต่อการกำหนดแนวทาง กฎระเบียบ และการตัดสินใจที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น ขององค์กร EU แต่ก็ยังสามารถได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในสหภาพระดับภูมิภาคนี้ด้วยดี

ปัจจัยอันสุดท้ายก็คือ โลกาภิวัตน์ถูกขับเคลื่อนให้ก้าวต่อไปข้างหน้าด้วยแรงผลักดันขององค์กรระหว่างรัฐบาล [intergovernmental organizations / IGOs] และองค์กรภาคเอกชนระหว่างชาติ [international non-governmental organizations / INGOs] แม้ว่าคำเหล่านี้อาจเป็นเรื่องใหม่สำหรับคุณ ทว่าความคิดที่อยู่เบื้องหลังสิ่งเหล่านี้บางทีอาจจะเป็นเรื่องที่เราเคยได้ยินได้ฟังมาแล้วก็ได้

องค์กรระหว่างรัฐบาล หรือ *IGOs* เป็นองค์กรที่ได้รับการสถาปนาขึ้นมาจากการเข้ามามีส่วนร่วมของรัฐบาลต่างๆ เพื่อรับผิดชอบร่วมกันในการกำหนดกฎระเบียบ หรือตรวจสอบควบคุมกิจกรรมบางเรื่องซึ่งมีลักษณะข้ามชาติในแง่ของขอบเขต องค์กรประเภทนี้ องค์กรแรกคือ สหภาพโทรเลขระหว่างชาติ (International Telegraph Union / ITU) ซึ่งได้รับการจัดตั้งขึ้นในปีค.ศ. 1865 หลังจากนั้นเป็นต้นมา องค์กรที่มีลักษณะแบบเดียวกันนี้ก็ได้รับการจัดตั้งขึ้นตามมาเพื่อทำหน้าที่กำหนดกฎระเบียบให้กับการดำเนินกิจกรรมข้ามชาติต่างๆ ตั้งแต่เรื่องของการบินพลเรือนไปจนถึงกิจการวิทยุ โทรทัศน์ และการกำจัดขยะที่เป็นพิษ ในปีค.ศ. 1909 มีองค์กรประเภท *IGOs* ที่ทำหน้าที่ควบคุมการดำเนินกิจกรรมระหว่างประเทศถึง 37 องค์กร และเพิ่มจำนวนถึง 260 องค์กรในปีค.ศ. 1996 [Held et al.1999]

ส่วนองค์กรประเภท *INGOs* ซึ่งชื่อก็บอกอยู่แล้วว่าเป็นองค์กรของภาคเอกชนระหว่างประเทศ มีความแตกต่างไปจากองค์กรประเภทแรกในลักษณะที่ว่าองค์กร *INGOs* ไม่มีความผูกพันกับสถาบันการปกครองหรือรัฐบาลของชาติใดๆ ทว่าองค์กรเหล่านี้ทำหน้าที่แบบเดียวกับองค์กรประเภทแรก แต่มีความเป็นอิสระโดยเฉพาะในเรื่องการตัดสินใจด้านนโยบายและการหยิบยกเอาประเด็นระหว่างประเทศขึ้นมาพิจารณาและเคลื่อนไหว องค์กร *INGOs* ที่เป็นที่ยู้งักกันมากที่สุดบางองค์กร ได้แก่ Greenpeace, World Wildlife Fund หรือ WWF -- The Global Environmental Network, Médecins Sans Frontières (Doctors Without Borders), The Red Cross และ Amnesty International --ซึ่งองค์กรภาคเอกชนเหล่านี้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและการให้ความช่วยเหลือแก่พลมนุษย ทว่ายังมีกิจกรรมของอีกหลายพันกลุ่มที่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักในสายตาของคนทั่วไป ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเชื่อมโยงชุมชนในประเทศต่างๆ เข้าด้วยกัน

■ การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร (Information flows)

เราได้เห็นแล้วว่าการแพร่กระจายของเทคโนโลยีด้านสารสนเทศ/ข้อมูลข่าวสารมีส่วนช่วยในการเพิ่มโอกาสและความเป็นไปได้สำหรับการติดต่อกันระหว่างผู้คนทั้งหลายทั่วโลก นอกจากนั้นยังช่วยทำให้การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับประชาชนและเหตุการณ์ต่างๆ ที่อยู่ในดินแดนห่างไกลเป็นไปได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น ทุกๆวัน สื่อระดับโลกจะนำเอาข่าว ภาพ และข้อมูลข่าวสารใหม่ๆ ไปส่งให้ถึงในบ้านของเรา โดยเชื่อมโยงพวกเราโดยตรงและอย่างต่อเนื่องกับโลกภายนอก เหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อ 15 ปีที่แล้ว -- อย่างเช่น การพังทลายของกำแพงเบอร์ลิน, การใช้กำลังปราบปรามอย่างโหดร้ายต่อบรรดาผู้เรียกร้องประชาธิปไตยที่จัตุรัสเทียนอันเหมินในประเทศจีน, การได้รับการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีแอฟริกาใต้ของนายเนลสัน แมนเดลา, การสิ้นพระชนม์ของเจ้าหญิงไดอาน่า และภูเขาไฟระเบิดที่สร้างความเสียหายรุนแรงในตุรกี -- ได้ถูกนำออกมาเผยแพร่ผ่านสื่อให้ผู้ชมทั่วโลกได้รับรู้ตามความเป็นจริง เหตุการณ์ดังกล่าว รวมถึงเหตุการณ์อื่นๆ อีกหลายพันเหตุการณ์ที่อาจจะมีความรุนแรงมากกว่าหรือน้อยกว่า ล้วนมีผลทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ของผู้คนตั้งแต่ระดับชาติขึ้นไปจนถึงระดับโลกเลยทีเดียว ปัจจุบันปัจเจกบุคคลเริ่มมีความตระหนักรู้มากขึ้นถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกันที่พวกตนมีกับคนอื่นๆ และเริ่มรับรู้ประเด็นปัญหาและกระบวนการต่างๆ ในระดับโลกมากกว่าที่เคยเป็นมาในอดีต

การเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของโลกยุคใหม่นี้มีนัยสำคัญ 2 มิติคือ

มิติแรก ในฐานะเป็นสมาชิกของชุมชนโลก (global community) ผู้คนต่างเริ่มรับรู้มากขึ้นว่าความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมมิได้หยุดลงตรงพรมแดนของชาติตน ทว่าขยายก้าวข้ามพรมแดนนั้นออกไป บรรดาหายนะภัยและความยุติธรรมทั้งหลายที่ประชาชนอีกด้านหนึ่งของโลกกำลังประสบอยู่ไม่ได้เป็นแค่เพียงเรื่องของความโชคร้ายที่พวกเขาจะต้องจำทนแบกรับกันอีกต่อไป ทว่าพวกเขามีความชอบธรรมที่จะลุกขึ้นมาหาทางแก้ไขร่วมกัน ฐานคติอันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางมากขึ้นก็คือ ชุมชนโลกมีพันธะที่จะต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวแทรกแซงกรณีที่เกิดวิกฤตเพื่อปกป้องสวัสดิภาพทางร่างกายและสิทธิมนุษยชนของบรรดาผู้คนที่ชีวิตของเขาตกอยู่ภายใต้การคุกคาม ในกรณีของภัยธรรมชาติ การเข้ามาช่วยเหลือดังกล่าวอยู่ในรูปของการช่วยเหลือ ด้านมนุษยธรรมและด้านเทคนิค เมื่อไม่กี่ปีมานี้ แผ่นดินไหวในอาร์เจนตินาและตุรกี, อุทกภัยในโมแซมบิก, ทุพภิกขภัยในแอฟริกา และวาตภัยในอเมริกากลาง ล้วนเป็นเหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการระดมความช่วยเหลือที่เกิดขึ้นในระดับโลกได้เป็นอย่างดีทีเดียว

นอกจากนั้นยังได้มีเสียงเรียกร้องมากขึ้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้อีกเช่นกันให้มีการเข้าไปช่วยเหลือแทรกแซงในกรณีที่เกิดสงคราม, ความขัดแย้งรุนแรงด้านชาติพันธุ์ และการละเมิดสิทธิมนุษยชน แม้ว่าการใช้กำลังในการเข้าไปแทรกแซงช่วยเหลือในกรณีเช่นนี้สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นตามมามากกว่าในกรณีภัยทางธรรมชาติก็ตาม กระนั้น ในกรณีของสงครามอ่าว (the Gulf War) ในปีค.ศ. 1991 และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในยูโกสลาเวียในอดีต [บอสเนียและโคโซโว], การแทรกแซงทางทหารได้ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องจากคนจำนวนมากทีเดียวที่มีความเชื่อว่าสิทธิมนุษยชน (human rights) และอธิปไตยของชาติ (national sovereignty) จำเป็นต้องได้รับการปกป้องคุ้มครอง

มิติอันที่สอง โฉมหน้าใหม่ของโลกที่ปรากฏให้เห็นนี้หมายความว่า ผู้คนจำนวนมากเริ่มมองไปที่แหล่งที่มาของการกำหนดสำนึกในเรื่องอัตลักษณ์ (identity) ของพวกเขา นอกกรอบของรัฐ-ชาติ นี่คือการปรากฏการณ์อันหนึ่งที่ตั้งถูกทำให้เกิดขึ้นมาโดย และยังคงเป็นตัวเร่งให้กับ กระบวนการโลกาภิวัตน์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น (local cultural identity) ในหลายๆภูมิภาคของโลก กำลังถูกรื้อฟื้นคืนกลับให้มีพลังในช่วงเวลาที่ฐานจารีตประเพณีของชาติกำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น ในกรณีของยุโรป ผู้คนที่อาศัยอยู่ในสก็อตแลนด์และแคว้นบาสก์ (the Basque) ของสเปนอาจจะเกิดสำนึกในอัตลักษณ์ของการเป็นคนเชื้อชาติสก็อตแลนด์หรือเชื้อชาติบาสก์ –หรือเป็นชาวยุโรป— ได้มากกว่าที่จะระบุว่าตนเองเป็นชาวอังกฤษหรือชาว สเปน รัฐ-ชาติในฐานะแหล่งที่มาของอัตลักษณ์เริ่มหมดพลังลงในหลายๆภูมิภาคเมื่อ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในระดับภูมิภาคและระดับโลกสั่นสลายความยึดถือที่ผู้คนเคยมีต่อรัฐที่พวกเขาใช้ชีวิตอยู่ภายในนั้น

▪ **บริษัทข้ามชาติ** (The transnational corporations / TNCs)

ในบรรดาปัจจัยทางเศรษฐกิจจำนวนมากที่มีอิทธิพลต่อโลกาภิวัตน์นั้น บทบาทของบริษัทข้ามชาติหรือ TNCs มีความสำคัญเป็นอย่างมาก TNCs เป็นบริษัทที่ผลิตสินค้าหรือให้บริการด้านการตลาดในดินแดนมากกว่าหนึ่งประเทศขึ้นไป บริษัทเหล่านี้อาจมีขนาดเล็กโดยมีโรงงานอุตสาหกรรมเพียงหนึ่งหรือสองแห่งตั้งอยู่ภายนอกประเทศของบริษัทที่ใช้เป็นฐาน หรือมีศูนย์กลางขนาดใหญ่สำหรับดำเนินกิจกรรมระหว่างชาติที่มีขอบข่ายทั่วโลก TNCs ใหญ่ๆบางบริษัทเป็นที่รู้จักกันดีทั่วโลก เช่น Coca-Cola, General Motors, Colgate-Palmolive, Kodak และ Mitsubishi และอีกหลายบริษัท

แม้ว่าบริษัทเหล่านี้มีฐาน/ศูนย์กลางที่ชัดเจนอยู่บางประเทศ ทว่ากลับมีทิศทางมุ่งสู่ตลาดโลกเพื่อแสวงหากำไรจากทั่วโลก

TNCs คือหัวใจของโลกาภิวัตน์ด้านเศรษฐกิจ บริษัทเหล่านี้มีจำนวนเป็นสัดส่วนถึง 3 ใน 4 ของการค้าทั้งหมดของโลก และเป็นเครื่องมือในการแพร่กระจายเทคโนโลยีใหม่ๆออกไปครอบคลุมทั่วโลก รวมถึงเป็นตัวแสดงหลัก/ผู้มีบทบาทสำคัญ (major actors) ในตลาดการเงินระหว่างชาติ ดังที่นักสังเกตการณ์คนหนึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า บริษัทเหล่านี้เป็น ‘องค์ประกอบหลักของเศรษฐกิจโลกร่วมสมัยในยุคนี้’ (Held et al.1999: 282) TNCs จำนวนมากกว่า 400 บริษัทมีรายได้ประจำปีจากการขายมากกว่า 10 พันล้านดอลลาร์ในปีค.ศ. 1996 ขณะที่ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ปริมาณของ GDP ของถึง 70 ประเทศรวมกันจึงจะเท่ากับรายได้จำนวนดังกล่าว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ TNCs ที่มีบทบาทนำของโลกมีขนาดใหญ่ในแง่เศรษฐกิจมากกว่าประเทศต่างๆส่วนใหญ่ในโลก

TNCs ได้กลายมาเป็นปรากฏการณ์ระดับโลกในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา การขยายตัวในช่วงปีแรกๆหลังสงครามมาจากบริษัทที่มีฐานอยู่ในสหรัฐฯ แต่ในคริสต์ทศวรรษ 1970s บริษัทของยุโรปและญี่ปุ่นได้เริ่มเข้าไปลงทุนในต่างประเทศ ในปลายคริสต์ทศวรรษ 1980s และ 1990s TNCs ได้ขยายตัวอย่างเห็นได้ชัดด้วยการสถาปนาตลาดระดับภูมิภาคที่มีอำนาจขึ้นมา 3 แห่ง คือ ยุโรป (the Single European Market), เอเชีย-แปซิฟิก [Asia-Pacific / the Osaka Declaration) และ อเมริกาเหนือ (North America / the North American Free Trade / NAFTA) นับตั้งแต่ต้นคริสต์ทศวรรษ 1990s เป็นต้นมา ประเทศต่างๆในภูมิภาคอื่นๆทั่วโลกได้เริ่มปลดปล่อยตนเองให้หลุดพ้นจากข้อจำกัดด้านการลงทุนระหว่างประเทศ ในช่วงเปลี่ยนผ่านไปสู่ศตวรรษที่ 21 แทบจะไม่มีระบบเศรษฐกิจของชาติใดที่อยู่พ้นเงื้อมมือของ TNCs ตลอดช่วงหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา TNCs ซึ่งได้เริ่มต้นจากการวางรากฐานในเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม ได้ประสบความสำเร็จขนาดใหญ่ในการเข้าไปดำเนินงานในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย และในหลายๆสังคมที่เคยสังกัดอยู่ใน สหภาพโซเวียตและยุโรปตะวันออก

‘เศรษฐกิจแบบอิเล็กทรอนิกส์’ (electronic economy) ก็เป็นปัจจัยอีกอันหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อโลกาภิวัตน์ด้านเศรษฐกิจ บรรดาธนาคาร, บริษัท, ผู้จัดการกองทุน และนักลงทุนปัจเจก ล้วนสามารถเคลื่อนย้ายทุนข้ามชาติด้วยการคลิกเมาส์ (mouse) เพียงครั้งเดียวเท่านั้น อย่างไรก็ตามความสามารถแบบใหม่ในการเคลื่อนย้าย ‘เงินอิเล็กทรอนิกส์’ (electronic money) ได้อย่างรวดเร็วในปริบทที่สร้างความเสี่ยงให้เกิดขึ้นตามมาด้วยเช่นกัน การถ่ายโอนทุนได้จำนวนมหาศาลสามารถสั้นสะเทือนเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ, สามารถจุดชนวนวิกฤตด้านการเงินระดับโลกได้ อย่างเช่น กรณีวิกฤตที่เริ่มต้นจาก ‘เสือเศรษฐกิจ’ แห่งเอเชีย (the Asian ‘tiger economies’) แล้วแพร่ขยายไปยังรัสเซีย และประเทศอื่นๆในปีค.ศ. 1998 เมื่อเศรษฐกิจโลกมีลักษณะที่บูรณาการมากขึ้น การล่มสลายทางการเงินในภูมิภาคหนึ่งของโลกก็สามารถมีผลกระทบอย่างมหาศาลต่อเศรษฐกิจในอีกหลายภูมิภาคที่อยู่ห่างไกลออกไปได้

ปัจจัยต่างๆทางการเมือง, เศรษฐกิจ, สังคม และเทคโนโลยี ดังที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ล้วนมีส่วนร่วมกันในการสร้างปรากฏการณ์อันหนึ่งขึ้นมาอย่างไม่เคยมีปรากฏการณ์อันใดก่อนหน้านี้จะ

เท่าเทียมได้ทั้งในด้านของความเข้มข้นและขนาด ผลกระทบของโลกาภิวัตน์มีมากมายและเกินขีดความสามารถของเราที่มีอยู่ขณะนี้ที่จะจัดการกับมันได้ ดังที่เราจะพูดถึงกันต่อไป

วิวาทะเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์

เมื่อไม่กี่ปีมานี้ โลกาภิวัตน์ได้กลายเป็นประเด็นที่มีการวิวาทะกันอย่างเผ็ดร้อน คนส่วนใหญ่ยอมรับว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญๆเกิดขึ้นมากมายรอบตัวเรา แต่ระดับของความสมเหตุสมผลของการอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นเป็น 'โลกาภิวัตน์' หรือไม่นั้น เป็นสิ่งที่ยังคงมีการโต้เถียงกันอยู่ กระนั้นก็มีใช้เรื่องแปลกแต่อย่างใด ในฐานะเป็นกระบวนการที่ไม่มีใครคาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้นแต่กลับส่งผลกระทบอย่างกว้างขวาง โลกาภิวัตน์จึงถูกมองและถูกรับรู้เข้าใจแตกต่างกันออกไปโดยบรรดาผู้ที่เฝ้าจับตาดูทั้งหลาย เดวิด เฮลด์และผู้ร่วมงาน (1966) ได้ทำการสำรวจข้อโต้เถียงท่าที่ปรากฏและได้จัดประเภทผู้ที่มีส่วนร่วมในวิวาทะนี้ออกเป็น 3 สำนักความคิด คือ พวก sceptics, พวก hyperglobalizers และ พวก transformationists ²

□ Sceptics (พวกที่ตั้งข้อสงสัยต่อพลังของโลกาภิวัตน์)

นักคิดบางคนมองว่าแนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์มีลักษณะที่ให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ดังกล่าวมากเกินไป --- กล่าวคือ วิวาทะเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ได้นำเอาบางสิ่งบางอย่างที่มีใช้ ของใหม่มาพูดถึงกันอย่าง เอิกเกริก พวก sceptics เชื่อว่าระดับในปัจจุบันของการพึ่งพิงกันทางเศรษฐกิจ (economic interdependence) ไม่ได้เป็นสิ่งที่ไม่ได้เคยมีการคาดการณ์กันมาก่อน จากการยกตัวเลขสถิติของการค้าและการลงทุนในศตวรรษที่ 19 ขึ้นมาอ้าง นักคิดกลุ่มนี้ยอมรับว่าโลกาภิวัตน์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้แตกต่างไปจากในอดีตเพียงแต่ความเข้มข้น (intensity) ในด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติต่างๆเท่านั้นเอง

พวก sceptics ยอมรับว่า ในปัจจุบันนี้อาจจะมีการติดต่อกันระหว่างประเทศต่างๆมากขึ้นกว่าในยุคก่อนหน้านี้ ทว่าในสายตาของนักคิดสายนี้ก็มองว่าเศรษฐกิจโลกขณะนี้ยังไม่ได้มีการบูรณาการอย่างเพียงพอที่จะสร้างเศรษฐกิจในระดับโลกได้อย่างแท้จริง นี่คือ เหตุผลของการปรากฏตัวของการค้าที่เกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นมากขึ้นในระดับภูมิภาค 3 กลุ่ม --- ได้แก่ ยุโรป, เอเชีย-แปซิฟิก และอเมริกาเหนือ ตัวอย่างเช่น บรรดาประเทศต่างๆในสหภาพยุโรป [European Union / EU] ได้ค้าขายกันเองภายในกลุ่มตนมากขึ้น และคง ไม่ได้แตกต่างไปจากกลุ่มภูมิภาคอื่นๆ ซึ่งเท่ากับเป็นการหักล้างข้อสังเกตที่ว่า จะเกิดเศรษฐกิจระดับโลกเพียงระดับเดียวเท่านั้น (Hirst 1997)

พวก sceptics หลายคนเน้นที่กระบวนการรวมตัวระดับภูมิภาค (regionalisation) ที่เกิดขึ้นภายในเศรษฐกิจโลก --- อย่างเช่นการปรากฏตัวขึ้นมาของกลุ่มการเงินและการค้าหลักๆ สำหรับพวก sceptics แล้ว การเติบโตใหญ่ขยายตัวของการรวมกลุ่มระดับภูมิภาคเป็นสิ่งที่ยืนยันเห็นได้ชัดเจนว่าเศรษฐกิจโลกมีลักษณะที่บูรณาการ (integrated) น้อยลงมากกว่าที่จะเพิ่มมากขึ้น (Boyer and

² พรเพ็ญ อ้นตระกูล อ้างถึงการแบ่งกลุ่มแนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์ของ Grahame Thompson ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) พวกสากลนิยม (Globalist) (2) พวกอนุรักษนิยม (Traditionalist) (3) พวกมีขั้วมาปฏิปทานิยม (Transformationalists) และพรเพ็ญได้เพิ่มแนวคิดของตนเข้าไปด้วยเป็นแนวคิดที่ 4 ซึ่งมีลักษณะค่อนข้างยืนหยัดกับพวกอนุรักษนิยม หรือจะเรียกว่าเป็นแนวคิดที่ค่อนข้างไปทางอนุรักษนิยมก็ได้ ดู เกรแฮม ทอมป์สัน, 'ถ้าจะเป็นเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์?', แปลโดย พรเพ็ญ อ้นตระกูล ใน *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร* ปีที่ 14 ฉบับที่ 1-2 (มิ.ย.2544 - พ.ค.2545), หน้า 1-51.

Drache 1996; Hirst and Thompson, 1999) เมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบของการค้าที่ปรากฏตัวในศตวรรษที่แล้ว เห็นได้ว่าเศรษฐกิจโลกมีลักษณะที่เกิดขึ้นในระดับโลก/ทั่วทั้งโลกน้อยลงในแง่ของขอบเขตทางภูมิศาสตร์ แต่กลับกระจุกตัวมากขึ้นในแง่ของความเข้มข้นในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

พวก sceptics ปฏิเสธการมองของนักคิดบางคน อย่างเช่นพวกที่ให้ความสำคัญกับโลกาภิวัตน์อย่างมาก (hyperglobalisers) ที่เชื่อว่า โลกาภิวัตน์กำลังลดทอน/จำกัดบทบาทของรัฐบาลแห่งชาติลง และกำลังสร้างระเบียบโลกที่ทำให้รัฐบาลเหล่านั้นหมดความเป็นศูนย์กลางลงไปเรื่อยๆ แต่ในสายตาของพวก sceptics รัฐบาลแห่งชาติยังคงเป็นตัวแสดงหลักเนื่องจากการที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับากำหนดกฎระเบียบและการควบคุมประสานงานกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตัวอย่างก็คือ รัฐบาลของประเทศต่างๆ ได้กลายมาเป็นพลังผลักดัน ที่อยู่เบื้องหลังข้อตกลงทางการค้าและนโยบายเปิดเสรีทางด้านเศรษฐกิจจำนวนมาก

□ Hyperglobalisers (พวกที่ให้ความสำคัญกับกระแสโลกาภิวัตน์อย่างมาก)

พวก hyperglobalisers มีจุดยืนที่ตรงกันข้ามกับพวก Sceptics เพราะเชื่อว่า โลกาภิวัตน์เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงซึ่งผลของมันสามารถรับรู้ได้ทุกหนทุกแห่ง โลกาภิวัตน์ถูกมองว่าโลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการอันหนึ่งที่ปฏิเสธเรื่องของประเทศและดินแดนแห่งชาติ และโลกาภิวัตน์กำลังสร้างระเบียบโลกอันใหม่ที่ก้าวข้ามพรมแดนของชาติต่างๆ ด้วยกระแสอันทรงพลังของการค้าและการผลิต นักคิดในกลุ่ม hyperglobalisers ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งเป็นนักเขียนชาวญี่ปุ่นชื่อ เคนอิจิ โอมาเอะ (Kenichi Ohmae) ซึ่งมองโลกาภิวัตน์ว่ากำลังมีแนวโน้มเคลื่อนไปสู่ ‘โลกไร้พรมแดน’ (borderless world) อันเป็นโลกที่พลังตลาดมีพลังอำนาจมากกว่ารัฐบาลแห่งชาติ (Ohmae 1990, 1995)

การวิเคราะห์ โลกาภิวัตน์ส่วนใหญ่ที่พวก globalisers นำเสนอ ให้ความสำคัญกับบทบาทที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปของชาติ โดยให้เหตุผลว่าประเทศต่างๆ แต่ละประเทศไม่สามารถควบคุมเศรษฐกิจของตนได้อีกต่อไปอันเป็นผลมาจากการขยายตัวอย่างมหาศาลที่เกิดขึ้นในการค้าโลก บรรดารัฐบาลแห่งชาติและนักการเมืองทั้งหลายไม่สามารถควบคุมกระแสดังกล่าวที่ไหลบ่าข้ามพรมแดนประเทศของตนได้ อย่างเช่นตลาดการเงินที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอยู่ตลอดเวลา และภัยคุกคามด้านสิ่งแวดล้อม พลเมืองของประเทศต่างๆ เหล่านี้ยอมรับว่า ความสามารถของบรรดานักการเมืองในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ยังคงมีอยู่จำกัด และผลก็คือการสูญสิ้นศรัทธาที่มีต่อระบบการจัดการปกครองและการบริหารที่มีอยู่ พวก hyperglobalisers บางคนเชื่อว่า อำนาจของรัฐบาลแห่งชาติกำลังถูกท้าทายจากอำนาจเบ็ดเสร็จที่เหนือกว่า ซึ่งหมายถึงสถาบันที่เกิดขึ้นใหม่ในระดับภูมิภาคและระดับโลก อย่างเช่น สหภาพยุโรป [EU / European Union], องค์การการค้าระหว่างประเทศ (World Trade Organisations / WTO) เป็นต้น

เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งสัญญาณให้พวก hyperglobalisers ประกาศว่านี่คือรุ่งอรุณของ ‘ยุคแห่งโลก’ (global age) (Albrow 1996) ซึ่งรัฐบาลแห่งชาติทั้งหลายกำลังเสื่อมคลายด้านความสำคัญและอิทธิพล

□ Transformationalists (พวกที่มีท่าทีเป็นกลางต่อกระแสโลกาภิวัตน์)

พวก transformationalists มีท่าทีที่เป็นกลาง โดยมองว่าโลกาภิวัตน์เป็นพลังหลักที่อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ที่กำลังเปลี่ยนโฉมหน้าสังคมสมัยใหม่ในขณะนี้ พวกนี้เชื่อว่า ระเบียบโลกกำลังถูกแปรสภาพ แต่รูปแบบเก่าๆอีหลายอย่างก็ยังคงปรากฏอยู่ ตัวอย่างเช่น รัฐบาลยังคงมีอำนาจมากอยู่ทั้งๆที่การพึ่งพาอาศัยกันในระดับโลกทวีความเข้มข้นมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่เศรษฐกิจอย่างเดียว แต่ยังครอบคลุมไปถึงปริมณฑลด้านการเมือง วัฒนธรรม และชีวิตส่วนตัว พวก transformationalists ยอมรับว่า โลกาภิวัตน์ในระดับที่เป็นอยู่ขณะนี้กำลังสลายพรมแดนที่เคยมั่นคงระหว่าง ‘ภายใน’ และ ‘ภายนอก’, ‘ระหว่างชาติ’ และ ‘ภายในชาติ’ ความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนตัวเองให้เข้ากับระเบียบใหม่นี้ ทำให้ สังคม, สถาบัน และปัจเจกบุคคลทั้งหลายถูกบีบบังคับให้ต้องก้าวเข้าไปอยู่ในบริบทที่โครงสร้างที่มีอยู่เดิมได้ถูก ‘สั่นคลอน’

พวก transformationalists ไม่เหมือนกับพวก hyperglobalisers ตรงที่มองว่าโลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่มีลักษณะพลวัตและเปิด (dynamic and open) ในแง่ของอิทธิพลและการเปลี่ยนแปลง โลกาภิวัตน์มีลักษณะของความขัดแย้งในตัวเองโดยมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดสิ่งที่ตรงกันข้ามกันขึ้นมา โลกาภิวัตน์ไม่ใช่กระบวนการแบบทางเดียว (one-way) ตามที่บางคนเชื่อ ทว่าเป็นกระบวนการของการแพร่กระจายภาพลักษณ์ ข่าวดสาร และอิทธิพลในลักษณะทวิวิถี (two-way) การเคลื่อนย้ายถิ่น สื่อ และโทรคมนาคมที่ครอบคลุมทั่วโลก มีส่วนช่วยทำให้เกิดการแพร่กระจายอิทธิพลของวัฒนธรรม ‘นครระดับโลก’ ที่มีชื่อของโลกมีลักษณะพหุวัฒนธรรม (multicultural) โดยมีวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆมารวมตัวและใช้ชีวิตร่วมกัน ในสายตาของพวก transformationalists นั้น โลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่มีลักษณะ ‘กระจายตัว’ และย้อนกลับสู่ศูนย์กลางซึ่งเห็นได้จากการเชื่อมโยงและการไหลเวียนของวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในหลายทิศทาง เนื่องจากว่าโลกาภิวัตน์เป็นผลผลิตของเครือข่ายต่างๆระดับโลกจำนวนมากที่เข้ามาร้อยรัดเชื่อมโยงกัน ดังนั้นจึงไม่สามารถมองได้ว่าโลกาภิวัตน์มีจุดเริ่มต้นจากส่วนใดส่วนหนึ่งของโลกโดยเฉพาะ

แทนที่จะสูญเสียอำนาจอธิปไตยตามที่พวก hyperglobalisers เชื่อแล้ว ประเทศต่างๆ ถูกมองโดยพวก transformationalists ว่ากำลังปรับโครงสร้างใหม่ (restructure) เพื่อตอบสนองรูปแบบใหม่ๆของการาจัดองค์กรทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งไม่ได้ผูกยึดติดกับเรื่องดินแดนโดยพื้นฐาน [เช่น บรรษัท ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และองค์กรระหว่างประเทศ] พวก transformationalists ให้เหตุผลว่า เราไม่ได้กำลังอาศัยอยู่ในโลกที่วางอยู่บนพื้นฐานของรัฐอีกต่อไปแล้ว รัฐบาลต่างๆกำลังถูกผลักดันให้ต้องมีท่าทีอันตื่นตัวและมุ่งสู่ภายนอกมากขึ้นในสิ่งที่เกี่ยวกับการจัดการบริหารและปกครองภายใต้สภาวะการณ์ของโลกาภิวัตน์ที่มีความซับซ้อน (Rosenau 1977)

แล้วแนวคิดของกลุ่มไหนล่ะที่ถูกต้องมากที่สุด? คำตอบน่าจะเป็น แนวคิดของพวก transformationalists ทั้งนี้เพราะพวก skeptics มีข้อผิดพลาดตรงที่ให้ความสำคัญน้อยมากกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับโลก ตัวอย่างเช่น ตลาดการเงินได้ถูกจัดระเบียบขึ้นในระดับโลกมากกว่าในอดีต ในทางตรงข้าม พวก hyperglobalisers มองโลกาภิวัตน์โดยให้ความสำคัญมากเกินไปกับรูปแบบทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการมองว่าโลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่มีเพียงทิศทางเดียว ในความเป็นจริงนั้น โลกาภิวัตน์มีลักษณะซับซ้อนมากกว่าที่คนพวกนี้มองเห็น

ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่มีต่อชีวิตของพวกเขา

แม้ว่าโลกาภิวัตน์มักจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในระบบ ‘ที่มีขนาดใหญ่’ อย่างเช่น ตลาดการเงินโลก, การผลิตและการค้า และการโทรคมนาคม ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ก็อาจจะสามารถรับรู้ได้ว่าเกิดขึ้นภายในปริมาตรที่เป็นเรื่องส่วนตัว (personal realm) ได้เช่นกัน โลกาภิวัตน์มิใช่เป็นแค่บางสิ่งบางอย่างที่ ‘อยู่ข้างนอก ที่นั่น’ (out there) โดยทำหน้าที่ของมัน ในระนาบที่ห่างไกลและไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของปัจเจกบุคคลแต่อย่างใด ทว่าโลกาภิวัตน์เป็นปรากฏการณ์ที่ ‘อยู่ภายใน ที่นี่’ (in here) ซึ่งกำลังสร้างผลกระทบต่อชีวิตส่วนตัวของพวกเขาที่เราคุ้นเคยกันมานานแล้วในหลายๆทางด้วยกัน ชีวิตส่วนตัวของพวกเขา มีอาจหลีกเลี่ยงได้เลยว่าได้ถูกทำให้ผันแปรไปเมื่อพลังของโลกาภิวัตน์ได้เข้ามาภายในบริบทท้องถิ่นของพวกเขา, ในบ้านของพวกเขา และในชุมชนของพวกเขา โดยผ่านแหล่งที่มาที่มีใช้ตัวบุคคล – เช่น สื่อ, internet และ วัฒนธรรมยอดนิยม (popular culture) – รวมทั้งโดยผ่านการติดต่อส่วนตัวกับปัจเจกบุคคลจากประเทศหรือวัฒนธรรมอื่นๆ

โลกาภิวัตน์กำลังเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของพวกเขาในขั้นพื้นฐานทีเดียว ในขณะที่สังคมที่พวกเขาอาศัยดำรงชีวิตอยู่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งซึ่งเกิดขึ้นสถาบันที่เป็น รากฐานซึ่งกำหนดความเป็นไปต่างๆในสังคมเริ่มหมดความสำคัญลง นี่เองที่เป็นแรงผลักดันให้ต้องมีการ ปรับเปลี่ยนนิยาม/ความหมายใหม่ (redefinition) ให้กับแง่มุมต่างๆที่พวกเขาคุ้นเคยและเป็นเรื่องส่วนตัว อย่างเช่นครอบครัว, บทบาทของเพศสถานะ (gender roles), เรื่องของเพศสรีระ (sexuality), อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (personal identity), ปฏิสัมพันธ์ที่พวกเขามีกับคนอื่น ๆ และความสัมพันธ์ที่พวกเขามีต่อการทำงาน วิธีที่พวกเขาคิดเกี่ยวกับตัวของพวกเขาเองและเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่พวกเขามีกับคนอื่น ได้กำลังถูกทำให้ผันแปรเปลี่ยนแปลงไปอย่างลึกซึ้งโดยผ่านปรากฏการณ์ที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์

▪ การปรากฏตัวของปัจเจกบุคคลนิยม (The rise of individualism)

ในยุคของพวกเขาขณะนี้ ปัจเจกบุคคลทั้งหลายมีโอกาสมากขึ้นในการปรับเปลี่ยนชีวิตของตนเองมากกว่าที่เคยมีในอดีต ในอดีตนั้น จารีตประเพณีและวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนอย่างมากและยาวนาน ปัจจัยต่างๆอย่างเช่น ชนชั้นทางสังคม, เพศสถานะ, ชาติพันธุ์ และความผูกพันในศาสนา สามารถปิดกั้นหนทางบางอย่างของปัจเจกบุคคล หรือไม่ก็เปิดทางให้เฉพาะกับบางคนในสังคมเท่านั้น ตัวอย่างเช่น จากการถือกำเนิดเป็นลูกชายคนโตของช่างตัดเสื้อ ย่อมเป็นหลักประกันว่าเด็กหนุ่มคนนั้นคงจะต้องเรียนรู้การประกอบอาชีพจากพ่อของเขาและดำเนินอาชีพเดียวกันนี้ต่อไปในชีวิต จารีตประเพณีวางกรอบเอาไว้ว่าพื้นที่ทางธรรมชาติของผู้หญิงมีอยู่เฉพาะในบ้านเท่านั้น ชีวิตและอัตลักษณ์ของหล่อนส่วนใหญ่ได้ถูกกำหนดหรือให้ความหมายเอาไว้แล้วเสร็จสรรพด้วยสามีหรือพ่อของหล่อน ในอดีตนั้น อัตลักษณ์ส่วนตัวของปัจเจกบุคคลได้ถูกกำหนด/ก่อรูปขึ้นมาภายในบริบทของชุมชนที่พวกเขาถือกำเนิดขึ้นมา ค่านิยม, วิถีการดำเนินชีวิต และจริยธรรมที่ครอบงำอยู่ในชุมชนนั้น ได้วางแนวทางที่แข็งแกร่งตายตัวให้กับผู้คนที่อาศัยอยู่ภายในนั้น

อย่างไรก็ตาม ภายใต้สภาวะการณ์ของโลกาภิวัตน์ พวกเขาได้ถูกทำให้ต้องเผชิญหน้ากับการเคลื่อนตัวไปสู่การมีสำนึกในเรื่อง ‘ปัจเจกบุคคลนิยม’ แบบใหม่ (a new individualism) ซึ่งผู้คนมีส่วนอย่างจริงจังในการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ของพวกเขาเองขึ้นมา น้ำหนัก/ความสำคัญของ

จารีตประเพณีและค่านิยมที่ฝังรากลึกได้กำลังเสื่อมคลายพลั้งลงเมื่อชุมชนท้องถิ่นได้เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับระเบียบใหม่ของโลก ‘บรรทัดฐาน’ ทางสังคมซึ่งก่อนหน้านี้เคยขึ้นทางเลือกและการดำเนินกิจกรรมของผู้คนได้ถูกลดทอนความหมายลงไปอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างเช่น ทุกวันนี้ลูกชายคนโตของช่างตัดเสื้อสามารถเลือกหนทางจำนวนมากมายที่เปิดให้กับเขาในการสร้างอนาคต ผู้หญิงทั้งหลายมีต้องถูกจำกัดตัวเองให้มีพื้นที่อยู่แต่ในครัวเรือนอีกต่อไป และผู้ชายที่เคย ยึดกุมตำแหน่งสำคัญที่คอยบงการชีวิตของผู้คนในชุมชนได้เริ่มหมดความหมายลงไป กรอบจารีตประเพณีที่เคยเป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์ได้สูญสลายความศักดิ์สิทธิ์ลง ขณะเดียวกันแบบแผนใหม่ๆของอัตลักษณ์ก็กำลังปรากฏตัวออกมาให้เห็น โลกาภิวัตน์กำลังผลักดันผู้คนให้มีชีวิตในรูปแบบใหม่ๆที่เปิดกว้างและยืดหยุ่นมากขึ้น หมายความว่า พวกเรากำลังตอบสนองและกำลังปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมรอบๆตัวเรากำลังเปลี่ยนแปลงไป --อันได้แก่ ปัจเจกบุคคลคนอื่นที่เราเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย และบริบทอันกว้างใหญ่กว่าเดิมที่เราดำรงชีวิตอยู่ แม้แต่การเลือกแบบจิปาถะในชีวิตประจำวันของเรา --จะสวมใส่เสื้อผ้าแบบไหน, จะใช้เวลาว่างอย่างไร, จะดูแลสุขภาพและร่างกายของเราอย่างไร—สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการในการสร้างและสร้างและสร้างซ้ำ (create and recreate) อัตลักษณ์ของตัวเองของเราเอง

■ แบบแผนการทำงาน (Work patterns)

การทำงาน (work) เป็นหัวใจของการดำเนินชีวิตของผู้คนจำนวนมาก --ทั้งในแง่ของการดำเนินชีวิตประจำวัน และในแง่ของเป้าหมายของชีวิตที่กว้างไกลกว่า แม้ว่าเราอาจจะมองว่าการทำงานเป็น ‘สิ่งน่าเบื่อหน่าย’ หรือเป็น ‘ความชั่วร้ายที่จำเป็น’ ทว่าก็ปฏิเสธมิได้ว่าการทำงานเป็นองค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งในชีวิตส่วนตัวของเรา เราใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับ ‘การทำงาน’ หรือ อยู่ใน ‘ที่ทำงาน’ และตัวเราเองก็พบว่า หลายๆแง่มุมของการมีตัวตนของเรา --ตั้งแต่การทำงานร่วมกับเพื่อนๆไปจนถึงการแสวงหาหนทางในการใช้เวลาว่าง--ได้ถูกกำหนดโดยแบบแผนของการทำงาน

โลกาภิวัตน์ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งซึ่งขึ้นมาจากภายในโลกของการทำงาน แบบแผนใหม่ๆของการค้าระหว่างประเทศ และการเคลื่อนตัวไปสู่เศรษฐกิจแห่งความรู้ (knowledge economy) มีผลกระทบอย่างสำคัญต่อแบบแผนการจ้างงานในระยะยาว อุตสาหกรรมรูปแบบเก่าๆได้กลายเป็นสิ่งล้าสมัยด้วยการเข้ามาแทนที่ของความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีใหม่ๆ หรือกำลังสูญเสียส่วนแบ่งในตลาดให้กับผู้แข่งขันจากต่างชาติที่มีค่าแรงงานต่ำกว่าในประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลาย การค้าระดับโลกและรูปแบบใหม่ๆของเทคโนโลยีมีผลกระทบอย่างจริงจังต่อชุมชนที่ยังคงใช้วิธีการผลิตแบบเก่า ซึ่งคนงานในภาคอุตสาหกรรมถูกปล่อยให้กลายเป็นคนว่างงาน และขาดรูปแบบของทักษะที่จำเป็นสำหรับการก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่วางอยู่บนฐานของความรู้ (the new knowledge-based economy) ย่านอุตสาหกรรมมิดแลนด์ในอังกฤษและชุมชนเหมืองถ่านหินในแคว้นเวลส์กำลังเผชิญหน้าอยู่กับปัญหาสังคมชุดใหม่ รวมถึงการว่างงานระยะยาวและอัตราการก่ออาชญากรรมที่เพิ่มสูงขึ้น อันเป็นผลมาจากโลกาภิวัตน์ทางด้านเศรษฐกิจ (economic globalisation)

ถ้าหากในอดีต ชีวิตการทำงานของผู้คนได้ถูกรอบงำโดยการจ้างงานของนายจ้างเพียงคนเดียวให้ต้องทำงานเป็นเวลาหลายๆทศวรรษ --ซึ่งเราเรียกว่า กรอบความคิดแบบ ‘ทำงานซ้ำซากไปตลอดชีวิต’ --แต่ทุกวันนี้ปัจเจกบุคคลจำนวนมากขึ้นหลายคนสามารถกำหนดวิถีทางในการทำงาน

ของตนเอง, วางเป้าหมายของปัจเจกบุคคลแต่ละคน และดำเนินการตามทางเลือกของตนเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย บ่อยครั้งที่เดียวที่มีการเปลี่ยนงานอยู่ตลอดเวลา, มีการสร้างสมรรถนะใหม่ๆและความสามารถ, และถ่ายทอดสิ่งที่ตนเองสะสมเข้าไปในบริบทของการทำงานที่หลากหลาย แบบแผนการทำงานเต็มเวลา (full-time work) กำลังถูกสั่นสลายให้กลายเป็นการทำงานที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น –โดยทำงานที่บ้านด้วยการอาศัยเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร, การร่วมกันทำงาน, โครงการให้คำปรึกษาระยะสั้น, การทำงานเป็นกะ (flexitime) เป็นต้น (Beck 1992)

ผู้หญิงหลายคนได้เข้ามาสู่การใช้พลังแรงงาน (labour force) ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงอันหนึ่งที่มีผลกระทบอย่างมากมายต่อชีวิตของผู้คนทั้งสองเพศ โอกาสในอาชีพและการศึกษาที่ขยายกว้างขึ้นได้ทำให้ผู้หญิงหลายคนเลื่อนการแต่งงานและการมีลูกออกไปจนกว่าพวกหล่อนจะได้เริ่มทำงาน การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ยังมีนัยสำคัญว่า ผู้หญิงที่อยู่ในวัยทำงานหลายคนรีบกลับไปทำงานหลังจากลาพักช่วงสั้นๆเพื่อคลอดลูก แทนที่จะลาพักงานนานๆเพื่อดูแลลูกอยู่ที่บ้าน การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนเกิดขึ้นภายในครอบครัว, ในลักษณะของการแบ่งงานกันทำในครัวเรือนและการปรากฏตัวของนโยบายการทำงาน ‘ที่สร้าง สัมพันธภาพ ที่ดีในครอบครัว’ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ ‘คู่สามีภรรยาที่ต้องออกไปทำงานด้วยกันทั้งสองคน’

■ วัฒนธรรมยอดนิยม (popular culture)

ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมของโลกาภิวัตน์ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ภาพลักษณ์, (images) จินตภาพ (ideas), สินค้า และรูปแบบ/สไตล์ต่างๆในขณะนี้กำลังถูกแพร่กระจายออกไปทั่วโลกอย่างรวดเร็วมากกว่าแต่ก่อน การค้า, ข่าวสารใหม่ๆ, เทคโนโลยี, สื่อระหว่างชาติ, และการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ที่เกิดขึ้นทั่วโลก ล้วนมีส่วนทำให้การเคลื่อนย้ายวัฒนธรรมข้ามพรมแดนของชาติเป็นไปได้ง่ายขึ้นเรื่อยๆ ผู้คนจำนวนมากเชื่อว่าขณะนี้เรากำลังมีชีวิตอยู่ภายในระเบียบของข้อมูลข่าวสารเพียงอันเดียว นั่นคือ เครือข่ายขนาดใหญ่ระดับโลกซึ่งข้อมูลข่าวสารสามารถรับรู้ร่วมกันได้อย่างรวดเร็วและในปริมาณมาก ตัวอย่างง่าย ๆอันหนึ่งต่อไปนี้คงจะช่วยให้คุณมองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน

คุณเคยดูภาพยนตร์เรื่อง *ไททานิก* (Titanic) หรือยัง ? แน่ใจว่าคุณคงเคยดูมาแล้ว ประมาณการกันว่าผู้คนหลายร้อยล้านคนในหลายๆประเทศทั่วโลกได้เคยดูภาพยนตร์เรื่องนี้ ไม่ว่าจะในรูปแบบของภาพยนตร์หรือวิดีโอ ภาพยนตร์ที่ฉายในปีค.ศ. 1997 (2540) ซึ่งเป็นเรื่องราวของหนุ่มสาวคู่หนึ่งที่ตกหลุมรักกันบนเรือเดินสมุทรที่ต้องประสบชะตากรรมในที่สุดเรื่องนี้ นับได้ว่าเป็นภาพยนตร์ยอดนิยมมากที่สุดเรื่องหนึ่งเท่าที่เคยนำออกฉาย *ไททานิก* สามารถทำลายสถิติหนังที่ทำรายได้มากที่สุด โดยกวาดเงินไปถึงมากกว่า 1.8 พันล้านยูเอสดอลลาร์จากการฉายในประเทศต่างๆมากกว่า 55 ประเทศ ในหลายๆประเทศ เมื่อภาพยนตร์*ไททานิก*ฉายรอบปฐมทัศน์ ผู้คนหลายร้อยคนแห่เข้าคิวซื้อตั๋ว และจำนวนไม่น้อยที่ซื้อตั๋วเข้าไปดูซ้ำ ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้รับความนิยมจากผู้คนทุกวัย และโดยเฉพาะพวกวัยรุ่น ซึ่งหลายคนทีเดียวที่ยอมจ่ายเงินค่าตั๋วเพื่อดูซ้ำหลายรอบ ดารานำแสดงของ *ไททานิก* คือ ลีโอนาโด ดิคาปริโอ (Leonardo Di Caprio) และเคท วินสเล็ต (Kate Winslet) ได้พบว่าอาชีพการแสดงและอนาคตของตนเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผันจากดารานักที่แทบจะไม่มีใครรู้จักจนกลายเป็นดารามีชื่อเสียงระดับโลก *ไททานิก* นับได้ว่าเป็นผลผลิตทางด้านวัฒนธรรมอย่างแท้จริงอันหนึ่งซึ่งประสบความสำเร็จในการก้าวข้ามพรมแดนแห่งชาติและได้สร้างปรากฏการณ์ในระดับโลกอย่างแท้จริงขึ้นมา

อะไรทำให้ภาพยนตร์อย่าง*ไทแทนนิค*ได้รับความนิยมอย่างล้นเหลือเช่นนี้? และความสำเร็จของภาพยนตร์เรื่องนี้บอกอะไรแก่เราเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์? ในระดับหนึ่งนั้น *ไทแทนนิค* ได้รับความนิยมด้วยเหตุผลตรงไปตรงมา คือการนำเอาโครงเรื่องที่เรียบง่าย (นิยายรักหวานซึ่งที่หักมุมจบลงในรูปแบบโศกนาฏกรรม) ผสมผสานเข้ากับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อันเป็นที่รู้จักกันดี นั่นคือ การอัปปางของเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่พร้อมกับการเสียชีวิตของผู้โดยสารจำนวนกว่า 1,600 คนในปีค.ศ. 1912 มิพักต้องพูดถึงฉากการถ่ายทำที่ยิ่งใหญ่และให้ความสำคัญกับรายละเอียดของเหตุการณ์อย่างพิถีพิถัน รวมถึงสเปเชียลเอฟเฟ็คที่สมบูรณแบบ

กระนั้น เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้*ไทแทนนิค*ได้รับความนิยมอย่างมากก็คือ ภาพยนตร์เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นจินตภาพและค่านิยม (ideas and values) โดยเฉพาะชุดหนึ่งซึ่งเป็นที่ถูกใจผู้ชมทั่วโลก ประเด็นหลักอันหนึ่งของเรื่องก็คือ ความเป็นไปได้ที่ความรักหวานซึ่งจะเกิดขึ้นโดยไม่มีปรากฏการกำแพงความแตกต่างทางชนชั้นและจารีตของครอบครัวใดๆขวางกั้น จินตภาพดังกล่าวได้รับการยอมรับทั่วไปในประเทศตะวันตก และปรากฏให้เห็นในอีกหลายภูมิภาคในโลก ความสำเร็จของภาพยนตร์อย่าง*ไทแทนนิค*สะท้อนให้เห็นทัศนคติที่แปรเปลี่ยนไปที่มีต่อความสัมพันธ์ส่วนตัวและการแต่งงานในสังคมต่างๆทั่วโลกที่ค่านิยมแบบดั้งเดิมยังคงมีอิทธิพลอยู่ อย่างไรก็ตาม เช่นเดียวกับภาพยนตร์ของตะวันตกเรื่องอื่นๆ สามารถกล่าวได้ว่า *ไทแทนนิคมีส่วนอย่างมาก* ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องค่านิยม ภาพยนตร์รวมทั้งรายการโทรทัศน์ที่ผลิตจากตะวันตกซึ่งครอบงำสื่อทั่วโลก มีแนวโน้มที่จะแทรกการทางการเมือง, สังคม และเศรษฐกิจที่สะท้อนโลกทัศน์ (worldview) ที่เป็นของตะวันตกโดยเฉพาะเข้าไปด้วย บางคนแสดงความกังวลว่า โลกาภิวัตน์กำลังนำไปสู่การสร้าง ‘วัฒนธรรมโลก’ (global culture) ขึ้นมา โดยที่ค่านิยมของอย่างเช่นกรณีนี้คือฮอลลีวูดผู้ผลิตภาพยนตร์ที่มีอำนาจและความมั่งคั่งมากที่สุด จะเข้ามาครอบงำจารีตประเพณีของท้องถิ่นที่เคยมีความแข็งแกร่งอยู่ ตามทรรศนะนี้ โลกาภิวัตน์ก็คือรูปแบบหนึ่งของ ‘จักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม’ (cultural imperialism) ซึ่งค่านิยม และรูปแบบ/สไตล์ของตะวันตกในลักษณะต่างๆกำลังถูกแพร่ระบาดออกจนสามารถครอบงำทำลายวัฒนธรรมของชาติต่างๆแต่ละชาติ ในที่สุด³

ในทางตรงข้าม อีกหลายคนได้เชื่อมโยงกระบวนการโลกาภิวัตน์เข้ากับการแตกแยกย่อย (differentiation) ที่เพิ่มมากขึ้นของจารีตประเพณีท้องถิ่น คนเหล่านี้อ้างว่าแทนที่จะมีความเหมือนกันทาง วัฒนธรรมเกิดขึ้น สังคมโลก (global society) ในขณะนี้กลับมีลักษณะที่สะท้อนให้เห็นความหลากหลายของวัฒนธรรมจำนวนมากที่ดำรงอยู่ด้วยกัน จารีตประเพณีของท้องถิ่นได้ถูกนำมาเชื่อมต่อเข้าด้วยกันด้วยรูปแบบวัฒนธรรมจากภายนอกอันทำให้ผู้คนมีทางเลือกในการดำเนินชีวิตจำนวนมากภายใต้เลือก แทนที่จะเกิดวัฒนธรรมโลกที่เป็นเอกภาพขึ้นมา สิ่งที่เราที่กำลังพบเห็นอยู่ขณะนี้ก็คือการแตกออกเป็นเสี่ยงๆของรูปแบบทางวัฒนธรรม (Baudrillard 1988) อัตลักษณ์และวิถีชีวิตที่ฝังตรึงแน่นอยู่ในชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่นกำลังเปิดทางให้กับรูปแบบใหม่ๆของ ‘อัตลักษณ์แบบลูกผสม’ (hybrid identity) อันประกอบด้วยส่วนต่างๆที่มาจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่อาจขัดแย้งกันได้ (Hall 1992) เมื่อเป็นเช่นนี้ ชาวแอฟริกาใต้ผิวดำคนหนึ่งที่อยู่ในเมืองในทุกวันนี้อาจจะยังคงได้รับอิทธิพลอย่างเข้มข้นจากจารีตประเพณีวัฒนธรรมของเผ่าดั้งเดิมของตน

³ ดู เชษฐา พวงหัตถ์.(2541). ‘จักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรมในปลายศตวรรษที่ 20’ ใน ทิทยา ว่องกุล (บก.). *ไทยยุควัฒนธรรมทาส*. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยวรรณคดี. 193-212.

ขณะเดียวกันเขาก็รับเอาสไตล์และรสนิยมที่เป็นสากล (cosmopolitan) - อย่างเช่นการแต่งกาย, การใช้เวลาว่าง เป็นต้น- ซึ่งถูกกำหนดรูปร่างหน้าตาโดยพลังของกระบวนการโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์และความเสี่ยง

ผลของโลกาภิวัตน์มีอย่างมากมายโดยมีผลกระทบต่อทุกๆแง่มุมของโลกทางสังคม โลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่มีลักษณะเปิดกว้างและมีความขัดแย้งกันเองภายใน จึงก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ยากต่อการคาดการณ์และควบคุม วิธีการอีกอย่างหนึ่งในการมองกระบวนการที่มีลักษณะพลวัตนี้ก็คือการมองโลกาภิวัตน์ในแง่มุมของ*ความเสี่ยง* (risk) การเปลี่ยนแปลงหลายอย่างที่เกิดขึ้นจากโลกาภิวัตน์กำลังปรากฏให้เห็นต่อหน้าต่อตาเราในรูปแบบใหม่ๆของความเสี่ยงซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากที่เคยปรากฏมาก่อนหน้านี้ ความเสี่ยงในอดีตนั้น สาเหตุและผลเป็นที่รู้จักกันดีแล้ว ทว่าความเสี่ยงในขณะนี้กลับไม่สามารถคาดการณ์ทั้งแหล่งที่มาและผลของมันได้

■ การแพร่ขยายตัวของ ‘ความเสี่ยงที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์’ (manufactured risks)

มนุษย์มักจะต้องเผชิญกับความเสี่ยงไม่รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งตลอดมา แต่ความเสี่ยงในปัจจุบันนี้มีความแตกต่างในเชิงคุณภาพไปจากความเสี่ยงที่เคยมีมาก่อน ก่อนหน้าเมื่อไม่นาน มานี้ สังคมมนุษย์ได้เคยถูกคุกคามโดย ‘ความเสี่ยงที่มาจากภายนอก’ (external risk) ซึ่งหมายถึงอันตรายอย่างเช่น ทุพภิกขภัย, แผ่นดินไหว, ความอดอยาก และวาทภัยที่เกิดจากโลกทางธรรมชาติ และไม่ได้เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์แต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันรากำลังเผชิญหน้าอยู่กับรูปแบบอันหลากหลายของ ‘ความเสี่ยงที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์’ (manufactured risk) ซึ่งเป็นความเสี่ยงที่ถูกสร้างขึ้นจากผลกระทบของความรู้และเทคโนโลยีของพวกมนุษย์เอง ดังที่เราได้เห็นว่าคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพหลายอย่างซึ่งสังคมปัจจุบันกำลังประสบอยู่นั้นเป็นตัวอย่างของความเสียหายที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นมา โดยเป็นผลลัพธ์ของการที่มนุษย์ได้ไปรุกรานแทรกแซงเข้าไปในธรรมชาติ

■ ความเสี่ยงที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม (environmental risks)

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดของภัยคุกคามที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์สามารถเห็นได้จากภัยคุกคามที่มาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ผลกระทบอันหนึ่งของการเร่งพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีก็คือการแทรกแซงธรรมชาติของมนุษย์อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เห็นจะมีโลกทางธรรมชาติเพียงไม่กี่อย่างเท่านั้นที่ยังคงไม่ถูกแตะต้องโดยมนุษย์ การแปรสภาพเป็นเมือง, การผลิตด้านอุตสาหกรรมและมลภาวะ, โครงการเกษตรกรรมขนาดใหญ่, การสร้างเขื่อนและโรงงานไฟฟ้าพลังน้ำ และโครงการพลังงานนิวเคลียร์ ล้วนเป็นวิธีการบางอย่างที่มนุษย์สร้างผลกระทบต่อทางธรรมชาติรอบตัวมนุษย์ ผลรวมของกระบวนการเหล่านี้ก็คือ การทำลายล้างสิ่งแวดล้อมอย่างขนานใหญ่ซึ่งสาเหตุที่แน่ชัดยังคงไม่อาจระบุได้และผลของมันก็ยากที่จะจะจางนับได้อีกเช่นกัน

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์นี้ ความเสี่ยงด้านนิเวศเผชิญหน้าพวกเราในหลายรูปแบบ อุณหภูมิที่สูงขึ้นของโลก (global warming) ได้รับความสนใจในชุมชนวิทยาศาสตร์มานานแล้ว ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าอุณหภูมิของโลกได้เพิ่มสูงขึ้นจากการสะสมตัวของแก๊สที่เป็นอันตรายในชั้นบรรยากาศ ผลที่อาจจะเกิดขึ้นตามมาของการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิโลกนั้นว่าน่าสะพรึงกลัวอย่างยิ่ง ถ้าหากน้ำแข็งที่ปกคลุมขั้วโลกยังคงละลายต่อไปอย่างที่เป็นอยู่ขณะนี้ ระดับน้ำทะเลจะเพิ่มสูงขึ้น

และอาจจะเป็นอันตรายต่อดินแดนที่อยู่ต่ำลงมารวมถึงมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในดินแดนเหล่านี้ การเปลี่ยนแปลงลักษณะของอากาศได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาในฐานะเป็นสาเหตุที่เป็นไปได้ของ อุทกภัยที่รุนแรงซึ่งสร้างความหายนะให้กับหลายพื้นที่ของจีนในปีค.ศ. 1998 และโมแซมบิกในปีค.ศ. 2000

เนื่องจากว่าแหล่งที่มาของความเสียหายที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมมีลักษณะแพร่กระจาย ดังนั้นจึงยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่าจะจัดการกับมันได้อย่างไร หรือใครควรจะรับผิดชอบในการดำเนินการแก้ไขปัญหาคือ ตัวอย่างง่ายๆอันหนึ่งซึ่งให้เห็นว่าทำไมถึงเป็นเช่นนี้ นักวิทยาศาสตร์ได้ค้นพบว่า ระดับของมลภาวะที่เกิดจากสารเคมีมีผลกระทบที่เป็นอันตรายต่ออาณาจักรของนกเพนกวินในบริเวณแอนตาร์กติก แต่ก็ยังไม่สามารถระบุได้แน่ชัดลงไปถึงสาเหตุที่แน่นอนของมลภาวะหรือผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นกับบรรดานกเพนกวินในอนาคต ในกรณีเช่นนี้ รวมทั้งกรณีแบบเดียวกันนี้อีกหลายร้อยกรณี การดำเนินการที่มีประสิทธิผลในการจัดการกับความเสียหายยังไม่สามารถทำได้เนื่องจากทั้งสาเหตุและผลกระทบของมันยังไม่สามารถชี้ชัดลงไปได้อย่างชัดเจนในขณะนี้ (Beck1995)

■ ความเสี่ยงด้านสุขภาพ (health risks)

ในช่วงหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา ภัยอันตรายที่มีต่อสุขภาพของมนุษย์อันเกิดจากความเสียหายที่มนุษย์เป็นผู้ก่อขึ้นมานั้น ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ตัวอย่างเช่น การรณรงค์เพื่อสุขภาพสาธารณะผ่านสื่อประชาชนได้รับการกระตุ้นเตือนให้ระวังแสงอุลตราไวโอเล็ตที่เป็นอันตรายจากดวงอาทิตย์และให้ใช้โลชั่นทาผิวเพื่อป้องกันแสงแดด เมื่อไม่กี่ปีมานี้ การถูกความร้อนจากแสงแดดได้ถูกนำมาเชื่อมโยงกับความเสียหายที่มีสูงมากขึ้นจากการเป็นมะเร็งที่ผิวหนังซึ่งเกิดขึ้นในหลายๆภูมิภาคของโลก ความเสี่ยงดังกล่าวถูกมองว่าเกี่ยวข้องกับการลดปริมาณของชั้นโอโซนอันเป็นชั้นบรรยากาศโลกซึ่งทำหน้าที่กรองแสงอุลตราไวโอเล็ต เนื่องจากปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นของการแพร่กระจายสารเคมีที่เกิดจากกิจกรรมและการผลิตด้านอุตสาหกรรมของมนุษย์ การกระจุกตัวของโอโซนในบรรยากาศได้ถูกทำให้ลดน้อยลง และในบางกรณี ก็ถึงกับทำให้เกิด ‘หลุม’ ขึ้นในชั้นโอโซนของบรรยากาศ

มีตัวอย่างอีกมากมายทีเดียวที่ความเสี่ยงอันเกิดจากการกระทำของมนุษย์ได้ถูกเชื่อมโยงเข้ากับเรื่องของอาหาร เทคนิคการเกษตรและการผลิตอาหารสมัยใหม่ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตัวอย่างเช่น สารเคมีได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางในการเกษตรเพื่อการพาณิชย์ และสัตว์จำนวนมาก (อย่างเช่นไก่และหมู) ถูกเร่งการเติบโตด้วยการฉีดฮอร์โมนและสารปฏิชีวนะ บางคนเสนอว่าเทคนิคการทำฟาร์มแบบที่พูดถึงอยู่นี้ทำให้ความปลอดภัยในอาหารลดน้อยลงและอาจมีผลที่เป็นอันตรายต่อมนุษย์ เมื่อไม่กี่ปีมานี้ ความขัดแย้งโดยเฉพาะในสองกรณีได้ทำให้สาธารณชนหันมาให้ความสนใจอย่างกว้างขวางในเรื่องความปลอดภัยของอาหารและความเสี่ยงที่มนุษย์เป็นผู้ก่อ คือ วิวาทะเกี่ยวกับเรื่องอาหารแปลงพันธุกรรม (Genetically Modified Food / GM foods) และ ‘โรควัวบ้า’ (mad cow disease)

BSE (Bovine Spongiform Encephalopathy) หรือที่รู้จักกันในชื่อ ‘โรควัวบ้า’ ได้ถูกพบเป็นครั้งแรกในวัวในประเทศอังกฤษเมื่อปี 1986 นักวิทยาศาสตร์ได้ชี้ว่าสาเหตุของการติดเชื้อโรค BSE มาจากการเลี้ยงดูสัตว์ที่กินฟางอย่างเช่นวัว โดยที่มีซากอวัยวะของสัตว์อื่นๆนอนอยู่ในฟาง หลังจากที่เกิดโรคระบาด รัฐบาลอังกฤษได้ดำเนินมาตรการควบคุมโรคที่เกิดขึ้นกับวัว พร้อมกับ

อ้างว่า การบริโภคเนื้อวัวมีความปลอดภัยและไม่เป็นอันตรายใดๆต่อมนุษย์ แต่เมื่อกลางทศวรรษ 1990s ได้มีการยอมรับว่าการบาดเจ็บล้มตายของผู้คนจำนวนมากจากโรคสมองฝ่อ (Creutzfeldt-Jakob disease / CJD –ผู้แปลและเรียบเรียง) ซึ่งเป็นอาการเสื่อมทางสมองนั้น มีสาเหตุมาจากการบริโภคเนื้อของวัวที่ติดเชื้อโรค วัวในอังกฤษหลายพันตัวที่ตายถูกฆ่าทิ้ง และมาตรการทางกฎหมายที่เข้มงวดก็ได้ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อควบคุม/จัดระเบียบการทำฟาร์มวัวและการขายผลผลิตเนื้อวัว

แม้ว่าได้มีการทำการวิจัยทางวิทยาศาสตร์อย่างกว้างขวางเพื่อค้นหาสาเหตุของความเสียหายที่มีต่อมนุษย์อันเกิดจากโรค BSE แต่ก็ยังไม่ได้ข้อสรุปที่ชัดเจน หลังจากการค้นพบโรค BSE ต่อมาอีกหลายปี บุคคลที่บริโภคเนื้อวัวของอังกฤษก็ยังเสี่ยงต่อการเป็นโรค BSE อย่างไรก็ตาม เมื่อเดือนธันวาคม ปีค.ศ. 1999 Scientific Steering Committee ของ EU (สหภาพยุโรป) ได้ประกาศว่า ‘ยังไม่สามารถหาข้อสรุปในเรื่องระยะเวลาของการติดเชื้อในตัวมนุษย์ได้’ ความเสี่ยงที่มนุษย์ได้รับจากโรค BSE เป็นตัวอย่างอันหนึ่งของความซับซ้อนที่เกิดขึ้นกับการประเมินความเสี่ยงอันเกิดจากโรค BSE ในโลกยุคปัจจุบัน เป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องรู้ว่าวัว ที่ติดเชื้อโรคเป็นส่วนหนึ่งของ ห่วงโซ่อาหาร (food chain) หรือไม่และเมื่อไร รวมทั้งระดับและการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อที่ปรากฏในร่างกายของวัว, วิธีการในการผลิตเนื้อวัว และรายละเอียดอื่นๆอีกมากมาย จำนวนของปัจจัยต่างๆอีกจำนวนมากที่ยังไม่มีใครทราบนี้ ได้สร้างความสับสนให้กับพันธกิจดังกล่าว และทำให้การวิเคราะห์ใดๆเพื่อหาสาเหตุที่แน่ชัดของความเสียหายกลายเป็นสิ่งที่ท้าทายอย่างมาก

■ ‘สังคมแห่งความเสี่ยง’ ระดับโลก (the global ‘risk society’)

ความร้อนของโลกที่เพิ่มมากขึ้น (global warming), วิกฤตโรค BSE, วิกฤตเรื่องอาหารแปรรูปพันธุกรรม(GM foods) และความเสี่ยงอีกมากมายที่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ (manufactured risks) ได้ทำให้ปัจเจกบุคคลทั้งหลายเผชิญหน้ากับทางเลือกและการท้าทายใหม่ๆในชีวิตประจำวันของพวกเขา เนื่องจากว่ายังไม่มี ‘แผนที่เดินทาง’ (road map) สำหรับดินแดนที่เต็มไปด้วยภัยอันตรายอันแปลกใหม่ ปัจเจกบุคคล, ประเทศ และองค์กรข้ามชาติทั้งหลายจะต้องหาทางลดความเสี่ยงให้ได้ขณะที่พวกเขากำลังตัดสินใจเลือกว่าจะใช้ชีวิตของตนกันอย่างไร เนื่องจากยังไม่มีคำตอบที่ ชัดเจนเกี่ยวกับสาเหตุและผลกระทบของความเสี่ยงดังกล่าว ปัจเจกบุคคลแต่ละคนจึงถูกบีบให้ต้องตัดสินใจว่าเขา/หล่อนจะต้องเตรียมรับมือกับความเสียหายอะไรบ้าง นี่คือการพยายามที่เต็มไปด้วยความยุ่งยากสับสนมากที่สุดทีเดียว ! เราควรจะบริโภคอาหารและวัตถุดิบหรือไม่ถ้าหากว่าการผลิตและการบริโภคสิ่งเหล่านี้ อาจจะมีผลกระทบในทางลบต่อสุขภาพของตัวพวกเราเองและต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ? แม้แต่การตัดสินใจ ‘อย่างง่าย ๆ’ ในเรื่องที่ว่าเราจะกินอะไรในขณะนี้ ก็ได้ถูกนำไปอยู่ในบริบทของความขัดแย้งในเรื่องข้อมูลข่าวสารและความเห็นเกี่ยวกับจริยธรรมในการผลิตแล้ว

นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันชื่อ อุลริค เบ็ค (Ulrich Beck) ซึ่งเขียนงานหลายชิ้นเกี่ยวกับเรื่อง ความเสี่ยงและโลกาภิวัตน์ มองว่าความเสี่ยงเหล่านี้กำลังนำไปสู่การก่อตัวของ *สังคมแห่งความเสี่ยงที่ขยายตัวถึงระดับโลก* (global risk society) (Beck 1992)⁴ ขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางด้าน

⁴ Ulrich Beck เป็นนักคิดที่ปฏิเสธแนวคิด postmodernism โดยมองว่า เราได้มีชีวิตอยู่ในโลก ‘ที่ก้าวข้ามพ้นสมัยใหม่มาแล้ว’ (‘beyond the modern’) แต่เรากำลังก้าวเข้าไปสู่ขั้นตอนของยุคที่เรียกว่า ‘ภาวะสมัยใหม่ช่วงที่สอง’ (the second modernity) เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าสถาบันสมัยใหม่ทั้งหลายกำลังยกระดับเป็นสถาบันระดับโลก ขณะที่ชีวิตประจำวันกำลังหลุดพ้นจากโชครวนของจารีตประเพณี สังคมอุตสาหกรรมแบบเก่ากำลังสูญหายไป และกำลังถูกแทนที่โดย ‘สังคมความเสี่ยง’ (risk society)

เทคโนโลยีก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นเรื่อยๆอย่างรวดเร็ว และสร้างความเสี่ยงรูปแบบใหม่ๆขึ้นมา เราจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อย่างต่อเนื่องให้ได้ เบ็คกล่าวว่า สังคมความเสี่ยงมิได้จำกัดอยู่แค่เรื่องของความเสี่ยงในเรื่องสิ่งแวดล้อมและสุขภาพเท่านั้น ทว่ายังครอบคลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกันภายในชีวิตสังคมปัจจุบัน อันได้แก่ การแปรเปลี่ยนรูปแบบการว่าจ้าง/ทำงาน, ความไม่มั่นคงในการทำงานที่เพิ่มสูงขึ้น, ความเสื่อมถอยอิทธิพลของจารีตประเพณีและอัตลักษณ์ (self-identity) ที่มีอยู่ก่อน และความสัมพันธ์ส่วนบุคคลที่มีความเป็นประชาธิปไตย (the democratisation of personal relationships) เนื่องจากความเป็นส่วนตัวมีลักษณะที่ 'ตายตัว' น้อยกว่าที่เคยเป็นในสังคมแบบเก่า การตัดสินใจในทุกๆเรื่องจึงกลายเป็นความเสี่ยงสำหรับปัจเจกบุคคลทุกคน ตัวอย่างเช่น การแต่งงานในปัจจุบันกลายเป็นความพยายามที่มีความเสี่ยงสูงมากกว่าที่เคยเป็นในอดีตซึ่งการแต่งงานมีความเป็นสถาบันที่ดำรงอยู่ยาวนานตลอดชีวิต การตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวกับคุณสมบัติทางการศึกษาและเส้นทางในการประกอบอาชีพกลายเป็นความเสี่ยงขึ้นมาได้เช่นกัน ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องยากมากทีเดียวที่จะคาดการณ์ล่วงหน้าว่าทักษะอะไร/แบบไหนจะมีคุณค่าในระบบเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลง/พลิกผันอย่างรวดเร็วดังเช่นที่กำลังเกิดขึ้นกับเราในขณะนี้

ในทรรศนะของเบ็ค แง่มุมที่สำคัญอันหนึ่งของสังคมที่เต็มไปด้วยความเสี่ยง (risk society) ก็คือ ผลกระทบในทางลบของมันมิได้มีขีดจำกัดในมิติด้านพื้นที่, เวลา หรือด้านสังคม [Beck 1995] ความเสี่ยงทั้งหลายในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อทุกๆประเทศและทุกๆชนชั้นทางสังคม ความเสี่ยงเหล่านี้ มิใช่มีผลกระทบแค่เพียงระดับส่วนบุคคล ทว่ามีผลกระทบในระดับโลกทีเดียว รูปแบบต่างๆมากมายของความเสี่ยงที่มนุษย์เป็นผู้ก่อ อย่างเช่นความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ไม่มีขีดจำกัดด้านพรมแดนของชาติ การระเบิดที่เกิดขึ้นกับโรงงานพลังงานนิวเคลียร์ที่เชอร์โนบิล (Chernobyl) ในสาธารณรัฐยูเครน (Ukraine) เมื่อปีค.ศ. 1986 เป็นตัวอย่างรูปธรรมที่เห็นได้ชัดในประเด็นที่เรากำลังพูดถึงอยู่นี้ ทุกคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับเชอร์โนบิล ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด สังกัดชนชั้นไหน เพศใด หรือมีสถานภาพเช่นใด ล้วนได้รับภัยจากการแผ่กระจายรังสีในระดับถึงขั้นเสียชีวิตได้ทั้งสิ้น ขณะเดียวกันผลกระทบของอุบัติเหตุครั้งนี้ได้ขยายวงกว้างออกไปนอกบริเวณที่ตั้งของเชอร์โนบิล ครอบคลุมไปทั่วทั้งภายในและภายนอกภาคพื้นทวีปยุโรป และที่รุนแรงผิดปกติก็คือการแผ่รังสีที่เป็นอันตรายในระดับสูงได้ถูกตรวจพบว่ายังคงมีอยู่เป็นเวลายาวนานภายหลังการระเบิด

โลกาภิวัตน์กับความไม่เท่าเทียมกัน

เบ็ค (Ulrich Beck) และนักวิชาการคนอื่นๆหันมาให้ความสนใจกับเรื่องของความเสี่ยงในฐานะเป็นผลกระทบด้านหลักของโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี รูปแบบใหม่ๆของความเสี่ยงแสดงให้เห็นถึงการ ทำหายที่ซับซ้อนสำหรับทั้งปัจเจกบุคคลทั้งหลายและสังคมต่างๆทั้งหมดที่ถูกบีบบังคับให้ต้องเดินทางเข้าไปใน ดินแดนที่ไม่รู้จักมาก่อน กระนั้น โลกาภิวัตน์ก็กำลังทำให้เกิดการทำหายด้านอื่นๆขึ้นมาเช่นกัน

สิ่งที่พวกนักคิดสำนักหลังสมัยใหม่มองว่าเป็นเรื่องของความไร้ระเบียบ หรือการขาดแบบแผนนั้น Beck กลับมองว่าเป็นเรื่องของความเสี่ยงหรือความไม่แน่นอน ดังนั้น การจัดการกับความเสี่ยงจึงเป็นลักษณะอันแรกของระเบียบโลก

โลกาภิวัตน์กำลังเดินหน้าต่อไปในวิถีทางที่มีได้ก่อให้เกิดความสมดุล โลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อสังคมต่างๆแตกต่างกันไป และผลกระทบบางอย่างไม่สามารถแก้ไขได้ นอกเหนือไปจากปัญหาด้านนิเวศแล้ว การขยายตัวของความไม่เท่าเทียมกันภายในสังคมและระหว่างสังคมเป็นการทำทลายที่รุนแรงมากที่สุดอันหนึ่ง ที่โลกต้องเผชิญเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 นี้

■ ความไม่เท่าเทียมกันและความแตกต่างกันที่เกิดขึ้นในระดับโลก

เป็นที่ยอมรับกันว่า ความมั่งคั่งของโลกส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในประเทศอุตสาหกรรมหรือ ‘พัฒนาแล้ว’ ของโลก ขณะที่บรรดาประเทศใน ‘โลกกำลังพัฒนา’ ได้ประสบปัญหาความยากจน, จำนวนประชากรที่เพิ่มสูงเกินขนาด, ระบบการศึกษาและสาธารณสุขที่ไม่เพียงพอ และหนี้ต่างชาติจำนวนมหาศาล ความเหลื่อมล้ำแตกต่างกันระหว่างโลกที่พัฒนาแล้วกับโลกที่กำลังพัฒนาได้ขยายวงกว้างออกไปอย่างต่อเนื่องตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 20 และปัจจุบันได้ขยายวงออกไปมากที่สุดอย่างไม่เคยมีมาก่อน

รายงานชื่อ Human Development Report ที่จัดพิมพ์โดย UN ในปีค.ศ. 1999 เปิดเผยว่า รายได้เฉลี่ยของประชากรในประเทศที่ร่ำรวยที่สุดห้าอันดับแรกของโลกมีจำนวนมากกว่ารายได้เฉลี่ยของประชากรในประเทศที่ยากจนที่สุดห้าอันดับแรกของโลกถึง 74 เท่า ในปลายคริสต์ทศวรรษ 1990 จำนวน 20% ของประชากรโลกมีสัดส่วนในการบริโภคทั้งหมดสูงถึง 86%, โดยส่งออกสินค้าไปยังตลาดโลกจำนวน 74% และมีโทรศัพท์ที่ใช้จำนวน 74% ประชากรที่มีฐานะร่ำรวยที่สุดในโลกจำนวน 200 คน มีรายได้เป็นมูลค่ารวมเพิ่มสูงขึ้นถึงสองเท่าในระหว่างปี 1994 -1998 สินทรัพย์จำนวนสูงถึงกว่าสามพันล้านดอลลาร์สามอันดับแรก มีจำนวนมากกว่า GDP ของบรรดาประเทศที่ด้อยพัฒนาที่สุดทั้งหมดรวมกัน โดยที่ในประเทศเหล่านี้มีประชาชนอาศัยอยู่ถึง 600 ล้านคน [UNDP 1999]

ในบรรดาประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ ระดับของการเติบโตและผลผลิตทางเศรษฐกิจตลอดศตวรรษที่ผ่านมาไม่สามารถขยายตัวได้ทันอัตราการเติบโตของประชากร ขณะที่ระดับของการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศที่พัฒนาแล้วกลับมีลักษณะตรงกันข้าม แนวโน้มที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงนี้ นำไปสู่ความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดระหว่างประเทศที่ร่ำรวยที่สุดและประเทศที่ยากจนที่สุดของโลก ช่องว่างระหว่างประเทศที่ร่ำรวยที่สุดและประเทศที่ยากจนที่สุดมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นโดยประมาณจาก 3 ต่อ 1 ในปีค.ศ. 1820 เป็น 11 ต่อ 1 ในปีค.ศ. 1913, 35 ต่อ 1 ในปีค.ศ. 1950 และ 72 ต่อ 1 ในปีค.ศ. 1992 ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่แล้ว ในบรรดาประเทศที่ร่ำรวยที่สุดซึ่งมีจำนวนประชากร 1 ใน 4 ของโลกนั้น แต่กลับมีจำนวนรายได้ต่อหัวเพิ่มสูงขึ้นประมาณเกือบ 6 เท่า ขณะที่ประชากรในประเทศที่ยากจนที่สุดอีกจำนวน 1 ใน 4 ของโลก มีรายได้ต่อหัวจำนวนเพิ่มขึ้นไม่ถึง 3 เท่า

ดูเหมือนว่าโลกาภิวัตน์กำลังทำให้แนวโน้มดังกล่าวรุนแรงหนักขึ้นจากการยังคงมีการกระจุกตัวมากขึ้นต่อไปของรายได้, ความมั่งคั่ง และทรัพยากร ภายในกลุ่มประเทศศูนย์กลาง (core) จำนวนไม่กี่ประเทศ ดังที่ได้เคยกล่าวถึงมาแล้วในเอกสารชิ้นนี้ว่า เศรษฐกิจโลก (global economy) กำลังมีการเติบโตและมีบูรณาการในอัตราสูงมากยิ่งขึ้น การขยายตัวของการค้าโลกได้กลายเป็นหัวใจของกระบวนการอันนี้ โดยเฉพาะในช่วงปีค.ศ. 1990-1997 การค้าโลกได้ขยายตัวเพิ่มสูงขึ้นถึง 6.5% อย่างไม่รู้จบ มีประเทศกำลังพัฒนาเพียงไม่กี่ประเทศเท่านั้นที่ได้ประโยชน์จากการเติบโตนี้ และ

กระบวนการบูรณาการเข้าสู่เศรษฐกิจโลกเป็นไปอย่างไม่สมดุล บางประเทศ - อย่างเช่น ‘สี่เสือเศรษฐกิจตะวันออก’, ซิลี, อินเดีย และโปแลนด์- สามารถไปได้ดีด้วยอัตราการเติบโตของการส่งออกสูงมากกว่า 5% ส่วนประเทศอื่นๆ อย่างเช่น รัสเซีย, เวเนซุเอล่า และอัลจีเรีย ได้รับผลประโยชน์น้อยมากจากการขยายตัวทางการค้าและโลกาภิวัตน์ (UNDP 1999) เอกสารของธนาคารโลก (World Bank) ช่วยยืนยันเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี ในบรรดาชาติที่อยู่ในโลกกำลังพัฒนาจำนวน 93 ชาติ มีเพียง 23 ชาติเท่านั้นที่สามารถพูดได้ว่า ‘มีบูรณาการทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว’ กระนั้น อันตรายที่เกิดขึ้น ก็คือ หลายประเทศที่เดิมทียังมีความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะเร่งการเติบโตทางเศรษฐกิจ กลับยิ่งถูกทิ้งให้อยู่ปลายแถวของกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่ก้าวหน้าต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง (World Bank 2000)

การค้าเสรี (free trade) ถูกหลายคนมองว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาเศรษฐกิจและการหลุดพ้นจากความยากจน องค์กรต่างๆ อย่างเช่น องค์กรการค้าระหว่างประเทศ (World Trade Organisation / WTO) ทำหน้าที่ยกเลิกกฏระเบียบทางค้า และจำกัดอุปสรรคที่มีต่อการค้าระหว่างประเทศต่างๆ ในโลก การค้าเสรีข้ามพรมแดนถูกมองว่าเป็นข้อเสนอที่ ‘ทุกฝ่ายได้ประโยชน์’ (‘win-win’ proposition) ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา ขณะที่ประเทศที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างสูงสามารถส่งออกผลิตไปยังตลาดทั่วโลก ก็เป็นที่เชื่อกันว่าประเทศกำลังพัฒนาจะได้รับผลประโยชน์จากการเข้าไปมีส่วนร่วมในตลาดโลกด้วยเช่นกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มความคาดหวังว่าจะสามารถยกระดับบูรณาการไปสู่เศรษฐกิจโลกได้ในที่สุด

■ การรณรงค์เพื่อ ‘ความยุติธรรมทั่วโลก’ (global justice)

คงไม่ใช่ทุกคนที่เห็นพ้องว่าการค้าเสรีเป็นทางออกให้กับปัญหาความยากจนและความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นทั่วโลก อันที่จริงผู้ที่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์คนเดียวก็เห็นด้วยว่าการค้าเสรีค่อนข้างมีลักษณะของการทำกิจกรรมแต่เพียงฝ่ายเดียวที่ให้ผลประโยชน์กับผู้ที่มีฐานะมั่งคั่งอยู่แล้ว และมีแต่จะทำให้สภาพความยากจนและการพึ่งพิงที่เป็นอยู่ภายในโลกที่กำลังพัฒนากลับ รุนแรงหนักมากขึ้นจนแทบมองไม่เห็นทางออก เมื่อไม่นานมานี้ กระแสการวิพากษ์วิจารณ์ส่วนใหญ่พุ่งไปที่กิจกรรมและนโยบายของ WTO ซึ่งกำลังดำเนินความพยายามอย่างออกหน้าออกตาในการยกระดับการค้าโลก

ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1999 ประชาชนมากกว่า 50,000 คนจากทั่วโลกได้เดินไปตามถนนในเมืองซีแอตเทิล (Seattle) เพื่อทำการประท้วง ในระหว่างการเจรจาทางการค้ารอบ ‘Millennium Round’ ของ WTO เป็นเวลานานถึง 4 วันที่เมืองซีแอตเทิลกลายเป็นพื้นที่สำหรับการชุมนุมประท้วง, การแสดงละครตามถนน, การแสดงสิทธิไม่เชื่อฟังของประชาชน, การเดินขบวน, การประชุมกลุ่มย่อย และการเปิดเวทีสัมมนา บรรดานักเคลื่อนไหวด้านแรงงาน, นักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม, นักเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชน, นักเคลื่อนไหวต่อต้านนิวเคลียร์, เกษตรกร และ ตัวแทนจากองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) หลายร้อยองค์กรทั้งจากภายในประเทศและระหว่างประเทศ ได้รวมพลังกันสำแดงความไม่พอใจที่มีต่อ WTO ซึ่งเป็นองค์กรโลกบาลที่ถูกจับตามองว่ากำลังสร้างแรงบันดาลใจในด้านเศรษฐกิจจนทำให้หลายๆ ฝ่ายต้องหันมาให้ความสนใจในเรื่องสิทธิมนุษยชน, สิทธิแรงงาน, สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (sustainable development) ขณะที่บรรดาผู้ประท้วงชุมนุมกันอย่างสงบ แต่การปะทะด้วยความรุนแรงก็ได้เกิดขึ้นระหว่างผู้ชุมนุมประท้วงกับ

กำลังตำรวจในพื้นที่ซึ่งได้ใช้ก๊าซน้ำตาและกระสุนยางในการควบคุมฝูงชนที่เดินหลังไหลไปตามถนนในใจกลางเมืองซีแอตเทิล

ผู้แทนจากประเทศสมาชิกของ WTO จำนวน 234 ประเทศ ได้ร่วมประชุมเจรจาตกลงกันเกี่ยวกับมาตรการสร้างเสรีภาวะให้เกิดขึ้นสำหรับการค้าโลก, การลงทุนในด้านเกษตรกรรมและผลผลิตจากป่าไม้ รวมถึงประเด็นอื่นๆ อย่างไรก็ตาม การเจรจาเป็นอันตอยุติลงกลางคันโดยที่ยังไม่บรรลุข้อตกลงใดๆ ผู้ดำเนินการให้มีการชุมนุมประท้วงประสาชัชชนะ ไม่เพียงแต่ผู้ชุมนุมประท้วงประสบความสำเร็จในการทำให้การเจรจาล้มเหลว ทว่าความขัดแย้งภายในที่ประชุมระหว่างตัวแทนของชาติต่างๆก็ปรากฏออกมาให้ภายนอกได้รับรู้ด้วยเช่นกัน การชุมนุมประท้วงที่ซีแอตเทิลได้รับการยอมรับว่าเป็นชัยชนะอันยิ่งใหญ่ที่สุดสำหรับนักรณรงค์เคลื่อนไหวเพื่อให้เกิด ‘ความยุติธรรมทั่วทั้งโลก’ (global justice)

แต่การรณรงค์ครั้งนี้บอกอะไรแก่เรา ? และการรณรงค์ครั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงการปรากฏตัวของ ‘ขบวนการต้านโลกาภิวัตน์’ (anti-globalisation movement) ที่มีพลังตามที่นักวิพากษ์วิจารณ์บางคนพูดถึง ใช่หรือไม่ ? หลายเดือนหลังจากการชุมนุมประท้วงที่ซีแอตเทิล การชุมนุมประท้วงในลักษณะเดียวกันก็ได้เกิดขึ้นในนครต่างๆทั่วโลก เช่น ลอนดอน และวอชิงตัน ดีซี. เหตุการณ์เหล่านี้แม้จะมีขนาดเล็กกว่าที่เกิดขึ้นในซีแอตเทิลมาก ทว่าก็ได้ถูกจัดให้มีขึ้นด้วยเป้าหมายอันเดียวกัน ผู้ชุมนุมประท้วงยอมรับว่า การค้าเสรีและโลกาภิวัตน์ทางด้านเศรษฐกิจประสบความสำเร็จได้ด้วยความสามารถในการทำให้ความมั่งคั่งกระจุกตัวอยู่ในมือของคนเพียงไม่กี่คน ขณะที่ความยากจนที่เพิ่มมากขึ้นกลับตกเป็นของประชากรส่วนใหญ่ในโลก กิจกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่ชี้ให้เห็นว่า การค้าโลกแม้จะมีความจำเป็นและมีสามารถนำมาซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชาติได้ ทว่าจำเป็นต้องมีการกำหนดกฎระเบียบใหม่ในลักษณะที่แตกต่างไปจากกฎระเบียบที่ WTO เป็นผู้กำหนดเอาไว้แต่เดิม ผู้ชุมนุมประท้วงเชื่อว่า กฎระเบียบทางการค้าควรจะต้องมี เป้าหมายหลักและอันแรกที่จะปกป้องสิทธิมนุษยชน, สิ่งแวดล้อม, สิทธิของแรงงาน และเศรษฐกิจของท้องถิ่น มิใช่เพื่อเป็นหลักประกันให้กับผลกำไรที่ขยายตัวมากขึ้นของบริษัทต่างๆที่ร่ำรวยอยู่แล้ว

ผู้ชุมนุมประท้วงให้เหตุผลว่า WTO เป็นองค์กรที่มีได้มีความเป็นประชาธิปไตยซึ่งถูกครอบงำโดยผลประโยชน์ของชาติที่ร่ำรวยที่สุด โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา แม้ว่าสมาชิกของ WTO มีประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศรวมอยู่ด้วย ทว่าประเทศเหล่านั้นหาได้มีอิทธิพลอย่างแท้จริงในการกำหนดนโยบายขององค์กรนี้แต่อย่างใด เนื่องจากวาระได้ถูกกำหนดโดยชาติที่ร่ำรวยที่สุดทั้งสิ้น ประธานของธนาคารโลกได้ชี้ให้เห็นว่า ประเทศในแอฟริกาจำนวน 19 ประเทศจากทั้งหมด 42 ประเทศที่เป็นสมาชิกของ WTO แทบจะไม่มีหรือไม่มีตัวแทนของตนอยู่ที่สำนักงานใหญ่ในนครเจนีวาเลย [World Bank 2000] ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวดูเหมือนว่าจะทำให้เกิดผลกระทบอย่างแท้จริง ตัวอย่างเช่น แม้ว่า WTO ยินกรานประเทศกำลังพัฒนาเปิดตลาดของตนให้กับสินค้านำเข้าจากประเทศอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้าสูง แต่กลับยินยอมให้ประเทศฝ่ายหลังยังคงสามารถตั้งกำแพงควบคุม จำกัดการนำเข้าสินค้าเกษตรเพื่อปกป้องภาคเกษตรกรรมของตน หมายความว่าประเทศที่ยากจนที่สุดของโลกซึ่งส่วนใหญ่ยังเป็นประเทศเกษตรกรรม ไม่สามารถเข้าถึงตลาดใหญ่เพื่อนำเข้าผลผลิตทางการเกษตรไปยังประเทศที่พัฒนาแล้วได้เลย

การแบ่งแยกเช่นเดียวกันนี้ปรากฏให้เห็นกับกรณีของการคุ้มครองกรรมสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (intellectual property rights protection) อันเป็นประเด็นที่ถูกบรรจุเอาไว้ในข้อตกลงแบบพหุภาคี (multilateral agreement) ของ WTO ที่มีชื่อเรียกว่า กฎหมายด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า หรือ TRIPS (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) บรรดาประเทศอุตสาหกรรมเป็นเจ้าของสิทธิบัตรจำนวนถึง 97% ทั่วโลก ขณะที่แนวคิดเรื่องกรรมสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญายังเป็นสิ่งแปลกใหม่สำหรับโลกที่กำลังพัฒนา ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีการอ้างสิทธิในกรรมสิทธิ์ดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดโดยบริษัทและสถาบันวิจัยด้านเทคโนโลยีชีวภาพ (biotechnology) ได้ผลักดันที่จะเข้าไปดำเนินการ ‘ควบคุม’ และ ‘เป็นเจ้าของ’ รูปแบบของความรู้/ภูมิปัญญา, เทคโนโลยี และความหลากหลายทางชีวภาพ (bio-diversity) มากขึ้นเรื่อยๆ ตัวอย่างเช่น ตัวอย่างวัสดุพืช (plant material samples) จำนวนมากได้ถูกนำออกไปจากพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพอย่างเช่นป่าเขตร้อน และถูกนำไปพัฒนาโดยบริษัทฯ ให้กลายเป็นยาที่มีสิทธิบัตรและสร้างผลกำไรจำนวนมหาศาล บ่อยครั้งที่เดียวที่ความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ยาที่ทำจากพืชได้ถูกนำมาพัฒนาและสร้างการตลาดให้กับยาเหล่านี้ ทว่าประชาชนในท้องถิ่นของภูมิภาคดังกล่าวกลับไม่ได้รับการชดเชยในสิ่งเหล่านี้แต่อย่างใด ขณะที่ประเทศที่พัฒนาด้านอุตสาหกรรมที่เป็นสมาชิกใน WTO ผลักดันให้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญามีผลบังคับอย่างจริงจังและเข้มงวดมากขึ้น คนที่อยู่ในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายกลับโต้แย้งว่าความพยายามดังกล่าวสวนทางกับความต้องการของประเทศเหล่านี้ วาระในการวิจัยถูกกำหนดโดยผลประโยชน์ในรูปแบบของกำไรจำนวนมหาศาล ไม่ใช่ผลประโยชน์ของมนุษยชาติ อีกทั้งรูปแบบต่างๆ ของเทคโนโลยีที่มีค่าอาจจะไม่ตกไปถึงมือของประเทศที่ยากจนซึ่งในความเป็นจริงแล้วสามารถที่จะได้รับผลประโยชน์จากการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวได้อย่างมากมายทีเดียว

กระแสการวิพากษ์วิจารณ์ที่มีต่อ WTO อีกอันหนึ่งก็คือ WTO ทำงานอย่างปิดลับและไม่ยอมให้พลเมืองซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงจากการตัดสินใจของ WTO เข้าไปตรวจสอบ ในหลายๆกรณีทีเดียวที่การวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวมีน้ำหนักน่ารับฟังอย่างมาก ข้อพิพาททางการค้าที่เกิดขึ้นกับสมาชิกของ WTO ได้ถูก ตัดสินในห้องประชุมที่อนุญาตให้เฉพาะสำหรับคณะกรรมการ ‘ผู้เชี่ยวชาญ’ ที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งเท่านั้น ทว่าการตัดสินที่ถูกกำหนดออกมา กลับมีผลผูกมัดบรรดาประเทศสมาชิกทั้งหมด ยิ่งกว่านั้น WTO ยังสามารถทำลายหรือล้มเลิกบรรดากฎหมายในแต่ละประเทศที่ตนเห็นว่าเป็น ‘อุปสรรคต่อการค้า’ ได้ อุปสรรคต่อการค้าในสายตาของ WTO ได้แก่ กฎหมายของชาติหรือข้อตกลงแบบทวิภาคี (bilateral agreement) ที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อ ปกป้องสิ่งแวดล้อม, อนุรักษ์ทรัพยากรที่ขาดแคลน, คุ้มครองด้านสาธารณสุข หรือสร้างหลักประกันให้กับมาตรฐานของแรงงานและสิทธิมนุษยชน ตัวอย่างเช่น WTO ได้ออกกฎเกณฑ์จัดการกับสหภาพยุโรป (EU) ที่ปฏิเสธไม่ยอมนำเข้าเนื้อวัวฉีดสารฮอร์โมนของสหรัฐ เนื่องจากว่าอาจจะเป็นสาเหตุของการเป็นมะเร็ง และได้ทำลายกฎหมายที่ออกโดยมลรัฐแมสซาชูเซตส์ที่ห้ามบริษัทเข้าไปลงทุนในเมียนมาร์ (พม่า) อันมีสาเหตุมาจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน

ประเด็นสุดท้ายที่นักเคลื่อนไหวทั้งหลายต่อต้านร่วมกันก็คือ อิทธิพลที่สหรัฐสามารถสำแดงออกมาได้ตลอดเวลาเพื่อครอบงำการดำเนินกิจกรรมของ WTO และองค์กรระหว่างประเทศอื่นๆ อย่างเช่น ธนาคารโลก [World Bank] และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International

Monetary Fund / IMF) ช่วงเวลาหลายปีหลังจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต สหรัฐมักจะถูกเรียกว่าเป็นอภิมหาอำนาจเพียงชาติเดียวของโลกที่ยังหลงเหลืออยู่ ในแง่หนึ่งนั้น ที่กล่าวเช่นนั้นเป็นความจริงอย่างแน่นอน ด้วยแสนยานุภาพทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการทหารอย่างเหลือล้น สหรัฐสามารถเข้าไปมีอิทธิพลต่อการโต้เถียงและการตัดสินใจในสถาบันระหว่างประเทศหลายสถาบันที่เดียว ‘ความไม่สมดุล’ ของโลกาภิวัตน์จะต้องถูกมองด้วยว่าเป็นส่วนหนึ่งของภาพสะท้อนที่มาจากข้อเท็จจริงที่ว่า พลังอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจกระจุกตัวอยู่ในกำมือของรัฐศูนย์กลาง (core states) เพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น

ผู้ชุมนุมประท้วงต่อต้าน WTO และสถาบันการเงินระหว่างประเทศอย่างเช่น ธนาคารโลก และ IMF ต่างพากันเห็นพ้องกันว่า การอำนาจอธิปไตยทางเศรษฐกิจและการค้าเสรีอย่างเต็มที่ดังที่เป็นอยู่ขณะนี้ กำลังเป็นตัวบีบผลักดันให้ผู้คนมีชีวิตอยู่ใน ‘ระบบเศรษฐกิจ’ มากกว่าใน ‘สังคม’ หลายคนเชื่อมั่นว่าการเดินไปในทิศทางดังกล่าวมีแต่จะทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของสังคมยากจนอ่อนแอลงไปอีกเพราะเป็นการเปิดโอกาสให้บริษัทข้ามชาติเข้าไปดำเนินการโดยแทบไม่มีหรือไม่มีข้อกำหนดกฎระเบียบเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเลย พวกเขาเชื่อว่าผลประโยชน์ทางการเมืองกำลังมีความสำคัญเหนือกว่าความเป็นอยู่ของประชาชน ไม่เพียงแต่ในประเทศกำลังพัฒนาเท่านั้น ทว่าในประเทศพัฒนาแล้วเช่นกันที่จำเป็นต้องมีการลงทุนมากขึ้นในส่วนของ ‘ทุนเกี่ยวกับมนุษย์’ (human capital) --อันได้แก่ สาธารณสุข, การศึกษา และการฝึกอบรม-- ถ้าหากไม่ต้องการเห็นการแบ่งแยกแตกต่างกันในโลกขยายตัวออกไปมากกว่านี้ การท้าทายที่สำคัญสำหรับศตวรรษที่ 21 นี้ก็คือ การสร้างหลักประกันว่า โลกาภิวัตน์ทำหน้าที่เพื่อประชาชนทุกหนแห่งมิใช่เพื่อให้อำนาจอยู่ในตำแหน่งแห่งที่อันได้เปรียบอยู่แล้ว ได้รับผลประโยชน์มากขึ้นไปอีกแต่อย่างใด

บทสรุป: ความจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารจัดการระดับโลก (global governance)

ขณะที่โลกาภิวัตน์ก้าวหน้าต่อไป โครงสร้างและตัวแบบทางการเมืองที่มีอยู่ดูเหมือนว่าจะไม่มีความสามารถที่จะจัดการกับโลกที่เต็มไปด้วยความเสี่ยง, ความไม่เท่าเทียมกัน และการท้าทายที่ก้าวข้ามพรมแดนของชาติเข้ามา คงมิใช่แค่เรื่องขีดความสามารถของรัฐบาลแต่ละประเทศที่จะควบคุมการแพร่ขยายตัวของเอตส์, ที่จะรับมือกับผลกระทบอันมาจากอุณหภูมิที่ร้อนมากขึ้นของโลก หรือที่จะออกกฎเกณฑ์เพื่อจัดระเบียบตลาดการเงินที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเท่านั้น ทว่ากระบวนการอีกจำนวนไม่น้อยที่มีผลกระทบต่อสังคมต่างๆทั่วโลกก็เข้มากร่อนพลังความสามารถของกลไกการปกครองที่มีอยู่ในขณะนี้ ในส่วนของ ‘ความไร้ผู้นำ’ ในการปกครองนี้ บางคนเรียกร้องให้สถาปนารูปแบบใหม่ของการบริหารจัดการระดับโลก (global governance) ที่สามารถรับมือกับประเด็นปัญหาในระดับโลกด้วยวิธีการระดับโลก ในเมื่อการท้าทายที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นนี้อยู่เหนือระดับของแต่ละประเทศ จึงเชื่อว่าการที่จะจัดการกับสิ่งเหล่านี้ได้นั้น จะต้องกระทำในขอบเขตระดับโลกด้วย

แม้ว่าอาจจะดูเป็นเรื่องห่างไกลความเป็นจริงหากพูดถึงการบริหารจัดการในระดับที่เหนือกว่ารัฐชาติในขณะนี้ ทว่าก็ได้มีการดำเนินการไปบ้างแล้วในส่วนที่เกี่ยวกับการสถาปนาคอร์ปการระหว่างประเทศที่เป็นประชาธิปไตยขึ้นมากในระดับโลก อย่างเช่น การก่อตั้งสหประชาชาติ (UN) และสหภาพยุโรป (EU) โดยเฉพาะองค์การอันหลังนี้ถูกมองว่าเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ถูกคิดค้นขึ้นมาสำหรับรับมือกับโลกาภิวัตน์ และ

สามารถที่จะกลายเป็นตัวแบบให้กับองค์กรในลักษณะเดียวกันในภูมิภาคอื่นๆของโลกซึ่งความสัมพันธ์ระดับภูมิภาคมีความเข้มแข็ง รูปแบบใหม่ๆของการบริหารจัดการระดับโลกสามารถช่วยสนับสนุนให้มีระเบียบโลกที่เป็นสากล (cosmopolitan world order) ซึ่ง กฎเกณฑ์ที่โปร่งใสและมาตรฐานสำหรับพฤติกรรมระหว่างชาติอย่างเช่นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ได้รับการสถาปนาขึ้นมาและถูกเฝ้าจับตามองอย่างต่อเนื่อง

หลังสงครามเย็นยุติลงได้ไม่ถึงหนึ่งทศวรรษ ความรุนแรง, ความขัดแย้งภายใน และการเปลี่ยนแปลงอย่างไ้ระเบียบก็เกิดขึ้นตามภูมิภาคต่างๆในโลก ขณะที่บางคนมองในแง่ร้ายว่าโลกาภิวัตน์เป็นตัวเร่งให้เกิดวิกฤตและความไร้ระเบียบดังกล่าว บางคนก็มองเห็นโอกาสที่จะควบคุมพลังของโลกาภิวัตน์เพื่อทำให้เกิดความเท่าเทียมกัน, ประชาธิปไตย และความรุ่งโรจน์มากขึ้น การเคลื่อนตัวไปสู่การมีการบริหารจัดการระดับโลกและสถาบันที่ทำหน้าที่จัดระเบียบที่มีประสิทธิภาพมากกว่าที่เป็นอยู่คงไม่ใช่สิ่งที่ห่างไกลความเป็นจริงในเมื่อการพึ่งพาอาศัยกันในระดับโลกและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้รื้อรัดพวกเราทั้งหมดให้เข้ามาอยู่ใกล้ชิดกันอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน คงไม่ใช่เรื่องที่อยู่เกินขีดความสามารถของเราที่จะยืนยันให้เห็นเจตนารมณ์ของเราในสังคมโลก อันที่จริง พันธกิจดังกล่าวดูเหมือนว่าเป็นทั้งสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งยวดและเป็นการทำหายอย่างหนักหน่วงที่สุดที่สังคมมนุษย์กำลังเผชิญหน้าอยู่ในช่วงรุ่งอรุณแห่งคริสต์ศตวรรษที่ 21 นี้

สรุปประเด็นสำคัญ

1. ปรากฏการณ์ทางสังคมอันหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจศึกษากันอย่างมากที่สุดโดยเฉพาะจากนักสังคมวิทยาในขณะนี้คือ โลกาภิวัตน์ (globalisation) -- โดยเฉพาะในเรื่องของความเข้มข้นที่เพิ่มมากขึ้นในด้านความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างกว้างขวางในระดับโลก โลกาภิวัตน์หมายถึง ข้อเท็จจริงที่ว่าเรากำลังเข้ามาพร้อมอาศัยอยู่ใน 'โลกใบเดียวกัน' มากขึ้น โดยที่การกระทำของเรามีผลกระทบต่อคนอื่นๆ และปัญหาของโลกก็มีผลกระทบต่อพวกเราด้วยเช่นกัน ในปัจจุบัน โลกาภิวัตน์กำลังสร้างผลกระทบต่อชีวิตของผู้คนในทุกๆประเทศ ไม่ว่าจะประเทศร่ำรวยหรือประเทศยากจน และมีได้สร้างความผันผวนให้กับเฉพาะระบบโลกเท่านั้น แต่ยังมีผลต่อชีวิตประจำวันของทุกคนอีกด้วย

2. บ่อยครั้งที่เดียวที่โลกาภิวัตน์ถูกวาดภาพว่าเป็นแค่เพียงปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ ทว่าการมองเช่นนี้ตื้นเขินเกินไป โลกาภิวัตน์ถูกสร้างขึ้นมาด้วยการรวมตัวเข้าด้วยกันของปัจจัยต่างๆทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคม โลกาภิวัตน์ได้ถูกขับเคลื่อนให้พุ่งไปข้างหน้าด้วยความก้าวหน้าในเทคโนโลยีด้าน ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารซึ่งเพิ่มความเข้มข้นให้กับความเร็วและขอบข่ายของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อยู่ในภูมิภาคต่างๆทั่วโลก

3. ปัจจัยหลายประการมีส่วนช่วยทำให้โลกาภิวัตน์มีความสำคัญมากขึ้น ปัจจัยอันแรกได้แก่อวสานของสงครามเย็น, การล่มสลายของคอมมิวนิสต์โซเวียต และการเติบโตใหญ่ขยายตัวของรูปแบบองค์กรที่ทำหน้าที่จัดระเบียบการปกครอง/การบริหารทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลกที่ดึงเอาประเทศต่างๆให้เข้ามามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากขึ้น ปัจจัยอันที่สอง ได้แก่ การแพร่ขยายเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารได้ช่วยทำให้การไหลเวียนของข่าวสารออกไปครอบคลุมทั่วโลกเป็นไปได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น และมีส่วนช่วยกระตุ้นให้ผู้คนทั่วโลกหันมายอมรับโฉมหน้าใหม่ของโลกในปัจจุบัน

ปัจจัยอันที่สาม ได้แก่ บริษัทข้ามชาติ หรือ TNCs ซึ่งขยายตัวทั้งในแง่ของขนาดและอิทธิพล โดยการสถาปนาเครือข่ายของการผลิตและการบริโภคที่ขยายไปทั่วโลกและเชื่อมโยงตลาดเศรษฐกิจทั้งหมดเข้าด้วยกัน

4. โลกาภิวัตน์ได้กลายเป็นประเด็นของการวิวาทะที่ร้อนแรงอันหนึ่ง พวก ‘Sceptics’ หรือพวกที่ตั้งข้อสงสัยต่อโลกาภิวัตน์ เชื่อว่าแนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์ให้ความสำคัญกับโลกาภิวัตน์ ‘มากจนเกินไป’ และระดับของการมีความสัมพันธ์ต่อกันดังที่เป็นอยู่ขณะนี้ก็ไม่ได้ถูกมองข้ามกันมาก่อน พวกที่ตั้งข้อสงสัยต่อโลกาภิวัตน์บางคนกลับหันมาให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในระดับภูมิภาค (regionalisation) ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มข้นให้กับการดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่มหลักๆทางการค้าและการเงิน ; พวก ‘Hyperglobalisers’ หรือพวกที่ชื่นชมกับโลกาภิวัตน์อย่างออกหน้าออกตา มีท่าทีตรงกันข้ามกับพวกแรก โดยให้เหตุผลว่า โลกาภิวัตน์เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงและมีพลานุภาพมหาศาลที่สามารถสั่นคลอน/ลดทอนบทบาทของรัฐบาลแห่งชาติทั้งหลาย ; กลุ่มที่สามได้แก่ พวก ‘Transformationalists’ ซึ่งเชื่อว่า โลกาภิวัตน์กำลังแปรเปลี่ยนสภาพในหลายแง่มุมของระเบียบโลกในขณะนี้ –เช่นในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และความสัมพันธ์ทางสังคม— ทว่าแบบแผนดังเดิมก่อนหน้านั้นก็ได้สูญสลายหายไปไหน ในทรรศนะของกลุ่มที่สามนี้ โลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่มีความขัดแย้งกันในตัวเอง ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการไหลบ่าของอิทธิพลออกไปในหลายทิศทางซึ่งบางครั้งกลับขัดแย้งกันเอง

5. โลกาภิวัตน์มิได้มีขอบเขตการมองจำกัดอยู่แค่ที่ระบบโลกที่มีขนาดใหญ่ ผลกระทบของโลกาภิวัตน์สามารถรู้สึกหรือรับรู้ได้แม้แต่ในการดำเนินชีวิตส่วนตัวของพวกเรา ในวิธีการคิดที่พวกเรามีต่อตัวเราเอง และความสัมพันธ์ที่พวกเรามีต่อคนอื่น พลังที่กำลังกลายเป็นโลกาภิวัตน์ได้เข้ามาอยู่ในบริบทของท้องถิ่นของเราและในวิถีชีวิตที่เราคุ้นเคยอยู่กับมันมาก่อนทั้งโดยผ่านแหล่งที่มาที่ใช้ตัวบุคคลอย่างเช่น สื่อและ internet และโดยผ่านการติดต่อสัมพันธ์กับผู้คนจากประเทศและวัฒนธรรมอื่นๆ

6. โลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่เปิดกว้างและมีความขัดแย้งกันภายในโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดผลที่ยากต่อการควบคุมและคาดการณ์ได้ โลกาภิวัตน์กำลังทำให้เราเริ่มมองเห็นรูปแบบใหม่ๆของความเสี่ยง (risk) ซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากความเสี่ยงที่เคยมีมาก่อนหน้านี้ ความเสี่ยงที่มาจากภายนอก (external risk) หมายถึงภัยอันตรายที่เกิดขึ้นมาจากโลกทางธรรมชาติ อย่างเช่น แผ่นดินไหว ความเสี่ยงที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นมา (manufactured risks) หมายถึงบรรดาความเสี่ยงทั้งหลายที่ถูกทำให้เกิดขึ้นมาจากผลกระทบที่มาจากการใช้ความรู้และเทคโนโลยีของมนุษย์ที่มีต่อโลกธรรมชาติ บางคนเชื่อว่า เรากำลังอาศัยอยู่ใน ‘สังคมแห่งความเสี่ยงที่เกิดขึ้นทั้งโลก’ (a global risk society) ซึ่งมนุษย์ทุกหนทุกแห่งได้ถูกทำลายด้วยความเสี่ยง (เช่น โลกที่มีอุณหภูมิสูงขึ้น / global warming) ซึ่งเป็นผลมาจากการที่มนุษย์ได้เข้าไปรุกรานแทรกแซงธรรมชาติ

7. โลกาภิวัตน์กำลังรุกคืบหน้าไปอย่างรวดเร็วแต่ไม่ทั่วถึง (ไม่เท่าเทียมกัน) เห็นได้จากช่องว่างที่ปริแยกกว้างมากขึ้นเรื่อยๆระหว่างบรรดาประเทศที่ร่ำรวยและบรรดาประเทศที่ยากจน ความมั่งคั่ง, รายได้, ทรัพยากร และการบริโภค กระจัดตัวอยู่ในสังคมที่พัฒนาแล้วเท่านั้น ขณะที่ประเทศในโลกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ยังคงต้องต่อสู้กับความยากจน ความอดอยากหิวโหย, โรคภัยไข้

เจ็บ และหนี้ต่างประเทศ หลายๆประเทศที่ยังต้องการผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจของโลกาภิวัตน์ กำลังตกอยู่ในภาวะอันตรายของการถูกทำให้ตกอยู่ชายขอบ (marginalised)

8. กำแพงการค้าระหว่างชาติได้ค่อยๆถูกรื้อลงมาอย่างต่อเนื่องในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา และหลายคนเชื่อว่า การค้าเสรี (free trade) และตลาดเปิด (open markets) จะเปิดโอกาสให้ บรรดาประเทศที่กำลังพัฒนาสามารถบูรณาการตัวเอง/เอาตัวเองเข้าไปผนวกอยู่ในเศรษฐกิจโลกได้ ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับแนวการมองแบบนี้แย้งว่า องค์การการค้าระหว่างชาติอย่างเช่น WTO [องค์การ การค้าโลก / WTO] ได้ถูกรอบงำโดยผลประโยชน์ของบรรดาประเทศที่ร่ำรวยที่สุด และละเลย/ มองข้าม/มองเห็นความต้องการของประเทศในโลกล่าช้าพัฒนา พวกที่ออกคัดค้านต่อต้านอ้างว่า การค้าจะต้องให้ความสำคัญหรือปกป้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน, สิทธิของผู้ใช้แรงงาน, สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจของชาติเป็นอันดับแรกสุด มากกว่าที่จะมุ่งคิดอย่างตื้นเขินแค่เพียงสร้างหลักประกัน ให้กับการแสวงหาและขยายผลกำไรให้กับบริษัทข้ามชาติใหญ่ๆ

9. โลกาภิวัตน์กำลังสร้างความเสี่ยง (risks), การท้าทาย (challenges) และความไม่เท่าเทียมกัน (inequalities) ซึ่งเกิดขึ้นข้ามพรมแดนของชาติ และเกินขีดความสามารถของโครงสร้างทางการเมืองที่มีอยู่ในการแก้ไขได้ เนื่องจากรัฐบาลของแต่ละประเทศไม่ได้รับการติดต่อทางความรู้ ความคิดในการจัดการกับประเด็นปัญหาที่มีลักษณะข้ามชาติเหล่านี้มาก่อน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ จะต้องสถาปนารูปแบบใหม่ของการจัดระเบียบการปกครอง/การบริหารในระดับโลกขึ้นมา ซึ่งจะช่วยให้สามารถจัดการกับปัญหาในระดับโลกด้วยวิธีการ/วิถีคิดระดับโลก การทบทวนเจตจำนงของเราใหม่เกี่ยวกับสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอาจจะเป็นประเด็นที่ท้าทายมากที่สุด ใน ศตวรรษที่ 21 นี้ก็ได้

เอกสารอ้างอิง

- Albrow, M. (1996) *The Global Age: State and Society beyond Modernity*. Cambridge: Polity.
- Beck, U. (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Beck, U. (1995) *Ecological Politics in an Age of Risk*. Cambridge: Polity.
- Boyer, R. and Drache, D. (eds) (1996) *States against Markets: The Limits of Globalization*. London: Routledge.
- Castells, M. (1996) *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Dicken, P. (1998) *Global Shift: Transforming the World Economy*. New York: Guilford Press.
- Gray, J. (1998) *False Dawn: The Delusions of Global Capitalism*. London: Granta Books.
- Hall, S. (1992) "The question of cultural identity", in S. Hall, D. Held and T. McGrew (eds) *Modernity and its Futures*. Cambridge: Polity.
- Held, David et als. (1999) *Global Transformation: Politics, Economics and Culture*. Cambridge: Polity.
- Hirst, P. (1997) "The global economy: myths and realities", *International Affairs*, 73.
- Hirst, P. and Grahame Thompson (1999) *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*. rev.edn. Cambridge: Polity.

- Lechner, F. J. and Boli, J. (eds). (2000) *The Globalization Reader*. Oxford: Blackwell.
- Ohmae, K. (1990) *The Borderless World: Power and Strategy in the Industrial Economy*. London: Collins.
- Ohmae, K. (1995) *The End of the Nation States: The Rise of Regional Economies*. London: Free Press.
- Roberts, J. T. and Hite, A. (eds) (1999) *From Modernization to Globalization: Perspectives on Development and Social Change*. Oxford: Blackwell.
- Rosenau, J. N. (1997) *Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- UNDPlobal . (1999) *Human Development Report*. Oxford: Oxford University Press.
- Vandersluis, S. O. and Yeros, P. (eds) (1999) *Poverty in World Politics: Whose Global Era?* Basingstoke: Macmillan.
- World Bank. (2000) *World Development Report*. New York: Oxford University Press.

เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม

- เกรแฮม ทอมป์สัน. (2544/2545) “ถ้าจะเป็นเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์?”, แปลโดย พรเพ็ญ ฮั่นตระกูล ใน *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร* ปีที่ 14 ฉบับที่ 1-2 (มิ.ย. – พ.ค.): 1-51.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2541) “จักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรมในปลายศตวรรษที่ 20. ใน พิทยา ว่องกุล (บก.). *ไทยยุควัฒนธรรมทาส*. กรุงเทพฯ: โครงการวิถึทรรศน์: 193 – 212.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2544/2545) “ข้อพิจารณาเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์และการหักเหไปสู่แนวคิดสำนักยุคหลังสมัยใหม่” ใน *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, ปีที่ 24 ฉบับที่ 1-2 (มิ.ย. – พ.ค.): 77 – 114.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2545) *โลกกว้าง – จิตแคบ: สู่ทางเลือกทางวัฒนธรรมและความเป็นไทยในยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: โครงการสรรพสาสน์ สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก.